

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 2/1'2016

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328. Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол №9 від 25 лютого 2016 року) та Вченою Радою Академії Муніципального Управління (Протокол №35 від 23 лютого 2016 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції. Відповідальність

за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 26.02.2016

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

Е-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт
видавничої
справи

© "Аналітик", 2016

© "Економіка. Фінанси. Право", 2016

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Даций Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент
Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Присяжнюк Володимир Костянтинович, д.т.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константінов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, учений секретар Вченої ради Національної академії внутрішніх справ

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, перший заступник Керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Випусковий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ

Р.Р. БЛИК. Політика забезпечення економічної безпеки субнаціональних утворень: європейський досвід	4
В.І. ДЕРИХОВСЬКА. Факторний аналіз як інструмент вибору кількісної системи показників оцінки рівня розвитку персоналу	9
І.П. ГАЙДУЦЬКИЙ. Система глобального централізованого фінансування сталого низьковуглецевого розвитку	14
А.В. ХОМУТЕНКО, В.П. ХОМУТЕНКО. Податкові правовідносини з нерезидентами: актуальні аспекти	21
М.М. МОСІЙЧУК. Методика фінансового аналізу операційної діяльності: ідентифікація об'єктів фінансового стану	25
Т.В. РОМАНОВА. Структурна перебудова економіки України в контексті забезпечення її конкурентоспроможності	30
М.О. СЛАТВІНСЬКА, Л.А. ВАСЮТИНСЬКА. Податкові домінанти збільшення доходної бази місцевих бюджетів в Україні	33
С.А. ТКАЧЕНКО. Концепція побудови функціональної структури підсистеми економічного моніторингу в системах стратегічного регулювання регіональної структури та територіальної організації агропродовольчої сфери	38
Л.М. ЗОМЧАК, Х.Р. ПЕТРИК. Економіко-математичне моделювання в категорійному менеджменті	41

ПРАВО

О.Б. ГНАТІВ. Міжнародно-правовий процес усиновлення та його скасування дітей-сиріт з України ..	44
--	----

ТЕЗИ НА КОНФЕРЕНЦІЮ

Н.В. КУДРИЦЬКА. Зарубіжний досвід застосування концесії у морських портах	47
--	----

БЛИК

УДК 332.025

Ростислав Романович
rostik_biluk@mail.ru

ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
СУБНАЦІОНАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

ECONOMIC SECURITY POLICY OF SUB-NATIONAL ENTITIES: THE
EUROPEAN EXPERIENCE

к.е.н., доцент, Чернівецький
національний університет ім.
Юрія Федьковича

Проаналізовано досвід європейських країн та ЄС із забезпечення регіональної безпеки. Розкрито основні підходи до формування політики безпеки мегарегіональних утворень. Запропоновано підходи до зміцнення економічної безпеки України в процесі міжнародної економічної та політичної інтеграції.

Проанализирован опыт европейских стран и ЕС по обеспечению региональной безопасности. Раскрыты основные подходы к формированию политики безопасности мегарегиональных образований. Предложены подходы к укреплению экономической безопасности Украины в процессе международной экономической и политической интеграции.

The experience of European countries and EU regional security is analysed. The basic approaches to forming security policy of mega-regional entities are described. Approaches to strengthening the economic security of Ukraine in the international economic and political integration are offered.

Ключові слова: економічна безпека, європейська інтеграція, субнаціональні утворення, політика регіональної безпеки

Ключевые слова: экономическая безопасность, европейская интеграция, субнациональные образования, политика региональной безопасности

Keywords: economic security, European integration, sub-national creations, regional security policy

ВСТУП

Сучасні процеси міжнародної економічної інтеграції є багаторівневими і кожен з рівнів є окремим етапом інтеграції країни. Для забезпечення поступового входження країни в міжнародну спільноту – мегарегіон, насамперед потрібно активізувати міжнародне співробітництво на низових рівнях системної ієрархії. Запровадження ефективних форм міжнародного регіонального співробітництва підвищить адаптивність системи економічної безпеки регіону та знизить негативний вплив зовнішнього середовища на його розвиток. Міжрегіональне співробітництво може стати інструментом посилення регіональної економічної безпеки на основі синергії потенціалу його учасників. Така взаємодія регіонів дасть мультиплікативний ефект від об'єднання конкурентного потенціалу суміжних територій.

Питаннями вивчення економічної безпеки на різних рівнях ієрархії управління економікою займаються українські (О.Барановський, Я.Базилук, З.Варналій, Т.Васильців, О.Власюк, Я.Жаліло, А.Качинський, А.Мокій, В.Мунтіян, А.Сухоруков, М.Флейчук та ін.) і зарубіжні науковці (Л.Абалкін, А.Афонцев, А.Сенчагов та ін.), проте недостатньо висвітленим залишаються проблеми регіональної безпеки та безпеки субнаціональних утворень.

МЕТА СТАТТІ - аналіз підходів до забезпечення регіональної економічної безпеки в Європі для

подальшого використання у формуванні політики регіональної безпеки в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Посилення регіональної інтеграції в сучасних умовах супроводжується зростанням впливу на стан економічної безпеки регіону зовнішнього середовища, яке характеризується високим рівнем організаційної складності, нестабільності та невизначеності [1]. Зміцнення економічної безпеки регіону-учасника міжнародних відносин залежить від рівня його адаптивності до зовнішніх викликів і здатності максимально ефективно використовувати можливості та переваги міжнародного співробітництва.

Система забезпечення економічної безпеки регіону в процесі міжнародної інтеграції складається із сукупності різних видів діяльності з посилення безпеки за рахунок використання внутрішніх ресурсів регіону та ресурсів міжнародного співробітництва (рис. 1).

Рис. 1. Управління процесом забезпечення економічної безпеки регіону в умовах міжнародної інтеграції
[складено автором]

Безпека окремих учасників мегарегіональної системи загалом розглядається як сукупність заходів з усунення зовнішніх та внутрішніх загроз. Більшість країн Європи, особливо так званих «нових демократій», володіють досить обмеженими власними силовими ресурсами гарантування безпеки. Для організації забезпечення власної безпеки вони об'єктивно змушені формувати певні форми коаліцій, союзів або регіональних об'єднань. Таким чином, регіональна безпека базується на спільних зусиллях членів інтеграційних об'єднань і має подвійну природу: з одного боку, вона є чинником стабільності і безпеки регіону загалом, а з іншого – гарантією безпеки кожного члена зокрема [2].

Після підписання угоди про асоціацію з ЄС в червні 2014 р., відкритість вітчизняних регіонів зростає, а їх взаємодія з регіональними економічними системами країн ЄС посилюється. Поглиблення структурних деформацій на регіональному рівні внаслідок глобальної кризи 2008-2010 рр. та військово-політичного конфлікту на Сході України 2014-2015 рр., разом з низькою адаптивністю регіонів України до загроз зовнішнього середовища, критично впливають на стан економічної безпеки. Конкурентоспроможність вітчизняних регіонів через мобілізацію внутрішнього потенціалу разом з раціональним використанням зовнішніх ресурсів – структурної допомоги ЄС, зокрема – на основі удосконалення інституціонального базису значною

мірою формує ефективність реалізації структурної політики в Україні.

У процесі формування Європейським Союзом спільного ринку та політичної інтеграції вибудувався спільний механізм прийняття рішень з урахуванням критеріїв економічної безпеки. Структурні реформи ЄС були спрямовані на зменшення рівня загроз регіональному розвитку, які вдалося реалізувати завдяки фінансовому забезпеченню Структурними фондами [3] через проекти з модернізації та реструктуризації економіки (рис. 2).

Аналіз показників економічного розвитку показав позитивний вплив фінансової допомоги програм ЄС на рівень економічного зростання в регіонах – зокрема в Польщі: при збільшенні у загальних обсягах структурної допомоги частки витрат на реалізацію наукомістких проектів на 1 %, ВРП на одного мешканця зростає на 0,462 %, а найвідчутливішим є вплив фінансової підтримки проектів з розвитку транспортної інфраструктури [4].

Одним з основних індикаторів економічної безпеки регіону є показник відношення обсягів валового регіонального продукту на одного мешканця до його середнього значення в країнах Європейського Союзу. Регіони, в яких показник обсягів ВРП на одного мешканця є нижчим, ніж 75 % від середнього значення по країнах ЄС, отримують фінансову допомогу для регіонального розвитку як регіони з низьким рівнем економічної безпеки.

Рис. 2. Фінансове забезпечення структурних реформ ЄС, спрямованих на зміцнення регіональної безпеки
[складено автором]

За цим показником відбувається розподіл фінансової допомоги зі Структурних фондів для реалізації проектів у регіонах рівнів NUTS1 і NUTS2¹. Підхід до фінансування на основі результатів такого оцінювання забезпечує ефективне використання коштів Структурних фондів та дає змогу надавати фінансову допомогу регіонам з низьким рівнем економічного розвитку і безпеки.

Діяльність структурних фондів було реформовано з метою підвищення ефективності регіональної політики. Результатом реформи стало (1) узгодження критеріїв надання фінансової допомоги та її обсяги, (2) встановлення часових меж середньострокового програмування регіонального розвитку та (3) збільшення частки структурних фондів у загальному обсязі видатків бюджету. Структурні інструменти реалізації європейської політики та обсяги фінансування Структурними фондами подані в табл. 1.

Пропозиції щодо виділення коштів для фінансування національних програм розробляються і реалізуються, країною-членом ЄС, а для фінансування інноваційних заходів, які стосуються ключових завдань ЄС, та спеціальних ініціатив – Європейською Комісією. У результаті реалізації регіональної політики ЄС відбуваються позитивні структурні перетворення в зовнішньоекономічній діяльності розвинених і нових країн-членів, що згодом відображається в зростанні рівня зовнішньоекономічної безпеки. Наприклад, у Чехії частка низькотехнологічної продукції в загальному

обсязі експорту та коефіцієнт покриття імпорту експортом знаходяться в безпечних межах, а завдяки підвищенню інтенсивності зовнішньої торгівлі знизилися частки експорту та імпорту товарів у обсязі ВВП [7].

Протягом останніх років в Україні з'явилася реальна можливість участі у мегарегіональних об'єднаннях, які давали б змогу зміцнювати економічну безпеку держави та регіонів, проте недостатня якість стратегій регіонального розвитку та їх неузгодженість із стратегічними документами, зумовлюють невисоку активність регіонів у міжнародному безпековому середовищі [8]. Стратегічний масштабний документ участі регіону в мегарегіональному утворенні з метою посилення економічної безпеки повинен містити ключові положення, що охоплюють (1) обґрунтування економічних та інституціональних передумов розвитку міжнародного співробітництва, (2) аналіз інституційно-правової бази забезпечення міжнародного співробітництва регіонів та аналіз тенденцій співпраці регіонів, (3) вимірювання рівня економічної безпеки найбільш чутливих до ефектів міжнародного співробітництва показників (інвестиційна, зовнішньоекономічна, науково-технологічна, виробнича безпека), (4) визначення внутрішніх і зовнішніх ризиків і загроз та ступеня їх впливу на економічну безпеку регіонів, (5) окреслення конкурентних переваг регіонів-учасників, пріоритетних сфер реалізації спільних проектів; (6) перспективи розвитку міжнародного регіонального співробітництва та його впливу на рівень економічної безпеки регіонів-учасників; (7) інструменти оптимізації та механізм управління системою економічної безпеки субнаціонального утворення в процесі міжнародного співробітництва.

¹ *Примітка. Номенклатура територіальних одиниць для цілей статистики (фр. *nomenclature des unités territoriales statistiques*, NUTS) – стандарт територіального поділу країн для статистичних цілей. Стандарт був розроблений Європейським Союзом і детально охоплює лише країни ЄС. Розподіл країн за NUTS подано в Додатку

Таблиця 1

Структурні інструменти реалізації європейської регіональної політики, 2007-2013 рр.

[складено за [5; 6]]

Цілі регіональної політики		Інструменти реалізації, джерела фінансування	Регіони надання підтримки	Обсяги фінансування Структурними фондами
Конвергенція				
1	Інноваційна діяльність	1. Європейський фонд регіонального розвитку	Регіони з ВВП на одного мешканця менше 75% від середнього по країнах ЄС	177,29 млрд євро
2	Охорона довкілля		Регіони з ВВП на одного мешканця менше 75% від середнього по країнах ЄС-15, але більше від середнього по ЄС	12,52 млрд євро
3	Розвиток інфраструктури			
4	Розвиток людського капіталу			
5	Розвиток управлінських кадрів	3. Європейський соціальний фонд		
6	Транспорт	Фонд згуртування	Регіони з валовим національним доходом меншим 90% від середнього по ЄС	61,42 млрд євро
7	Відновлювальні джерела енергії			
8	Охорона довкілля			
Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість				
1	Інноваційна діяльність	1. Європейський фонд регіонального розвитку 2. Регіональні програми 3. Європейський соціальний фонд	Регіони NUTS I, NUTS II	38,4 млрд євро
2	Охорона довкілля		Регіони , не охоплені ціллю «Конвергенція»	10,38 млрд євро
Європейська територіальна співпраця				
1	Інноваційна діяльність	1. Європейський фонд регіонального розвитку	Прикордонні регіони	7,8 млрд євро
2	Охорона довкілля		2. Транскордонні і наднаціональні програми співпраці	
3	Культура			
4	Освіта			

України бере участь в субрегіональних структурах: Вишеградська група, Центральноєвропейська ініціатива, Організація Чорноморського економічного співробітництва та Парламентська Асамблея ОЧЕС, Балтійське співробітництво, проект «Єврореґіон», ГУУАМ, різноманітні багатосторонні механізми співпраці – Україна-Польща-Румунія; Україна-Молдова-Румунія; Україна-Польща-ФРН; Україна-Польща-Литва та ін. Це дає їй змогу вирішувати питання економічної інтеграції і створювати простір безпеки у субреґіоні, на який поширюються її інтереси.

Ключовим кроком удосконалення регіональної політики було заснування Комітету регіонів на основі Маастрихтського договору, результати якого, проте не були настільки позитивними, як очікувалися. Виробити спільне розуміння регіону як певної самостійної інституції були невдалим з огляду й на саме трактування регіону в програмних документах – як економічний простір для політик регіонального розвитку з метою офіційної державної підтримки і послаблення диспропорцій у розвитку регіонів у «межах політики економічного та соціального єднання (згуртованості)» [9, с. 321].

Однією з найбільших переваг нової європейської політики розвитку регіонів стало суттєве збільшення інституційної та фінансової підтримки розвитку наукомістких галузей – близько 70% коштів, виділених Структурними фондами, було спрямовано на фінансування науково-дослідної та інноваційної діяльності, розвиток людського капіталу, базову інфраструктуру та розвиток інформаційного суспільства. Проте, незважаючи на запроваджені зміни, залишилося чимало проблемних моментів нерівномірності регіонального розвитку, коли в Люксембурзі, зокрема ВРП на одного мешканця складав 253 % від середнього значення по ЄС, а в регіоні Румунії натомість – 28,3 %, що у вісім разів менше [10].

Проблеми, що призвели на початку ХХІ ст. до активної міграції населення депресивних районів країн ЦСЄ до регіонів високорозвинених країн ЄС, зумовили реформування регіональної політики ЄС у 2007-13 рр. основним принципами реформ стали (1) реалізація політики згуртованості у всіх країнах-членах ЄС із значними обсягами фінансування, (2) зосередження діяльності за напрямками конвергенції регіонів, європейської територіальної співпраці та

регіональної конкурентоспроможності, (3) скорочення кількості структурних елементів фінансово-економічної політики. Аналізуючи проведені реформи та напрями удосконалення регіональної політики, виокремимо чинники ефективної реалізації реформованої економічної політики:

- 1) прозорі механізми та інструменти регулювання, гармонізація відносин «центр-столиця країни-регіони»;
- 2) високоефективна модель конвергенції регіонів, запроваджена в ЄС;
- 3) тривалий і непорушний принцип субсидіарності;
- 4) застосування державних цільових програм;
- 5) створення регіональних бюджетних фондів і спеціальних органів, яка відповідають за реалізацію регіональної політики;
- 6) дотримання принципу солідарності, що забезпечує надання допомоги більш розвиненими регіонами менш розвиненим;
- 7) передача великої частини повноважень з центру на місця, децентралізації фінансів та розширення сфер впливу місцевої влади.

ВИСНОВКИ

Прискорений розвиток національних економік і світового господарства супроводжується виникненням численних інтеграційних регіональних угруповань, які відкривають нові можливості зближення національних економік, участі в міжнародному економічному співробітництві. Нові перспективи залучають у процеси інтеграції все більше суверенних держав. Країну, яка не входить в регіональне (субрегіональне) інтеграційне об'єднання, очікує доля одинака-аутсайдера, який протидіє об'єднаній економічній та політичній силі декількох держав.

Захист власних інтересів України і взаємодія з ЄС та європейськими структурами зараз перебувають під загрозою, зважаючи на період військового конфлікту на Сході України. Із настанням відносного затишшя на східному кордоні Європейський союз повинен робити вибір щодо майбутнього своєї програми Східного партнерства – політики стосовно України, Молдови, Білорусі, Грузії, Вірменії та Азербайджану.

Для України, на додаток до вирішення конфліктів і продовження російських санкцій, структури Європейського Союзу наголошують на необхідності більшої короткострокової фінансової підтримки, щоб допомогти порятунку від боргової пастки. Україна стикається з важким завданням повною мірою отримати вигоду з DCFTA, що повинен бути реалізований в 2016 році, незважаючи на те, що велика частина промислового потенціалу в Україні зруйнована, існують переконливі аргументи на користь збільшення фінансування ЄС для здійснення необхідних економічних перетворень. Особисто для ЄС економічна підтримка України є зараз великим викликом, оскільки після невдалих спроб

реформування після Помаранчевої революції 2004 року, поразка в допомозі з реалізацією глибоких реформ цього разу суттєво підірве авторитет і вплив ЄС у світі. Співпраця України та європейських інституцій переживає період прийняття важливих стратегічних рішень, які повинні кардинально вплинути на подальший стратегічний вектор розвитку економіки та визначитися із формування дієвої системи безпеки – економічної, політичної, військової.

Список використаних джерел

1. Бабець І.Г. Методологія формування економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України з ЄС / І.Г. Бабець // Стратегічні напрями розвитку національної економіки у посткризовий період; збірник матеріалів конференції. – Львів: Сполом, 2013. – 272 с. – С.3-8.
2. Стародуб Т.С. Процеси формування регіональної ідентичності України як чинник її зовнішньої політики в галузі безпеки / Стародуб Т., автореферат дис... канд. політ. наук: 21.01.01 / Т.С. Стародуб; Рада нац. безпеки і оборони, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К., 2005. – 24 с.
3. Fundusze strukturalne [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.krepodom.pl/pliki/informacje.pdf>
4. Сергієнко С.В. Проблеми методології дослідження сталого розвитку регіону в контексті економічної безпеки / І.Г. Бабець, С.В. Сергієнко // Екон. вісн. ун-ту: зб. наук. пр. - 2014. - Вип. 22/1. - С. 121-127.
5. Структурний та інституціональний зміст регіональної політики країн ЄС // структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави; за ред. Власюка О.С., Мокія А.І. – Львів, Априорі., 2013. – 836 с. – С.258-277.
6. Кукавка П. Региональная политика Европейского Союза / П.Кукавка // Европейская интеграция : современное состояние и перспективы. – Мн. : ЕГУ, 2001. – С.91-121.
7. Бабець І. Г. Стратегія економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. д-ра екон. наук: 21.04.01 / І. Бабець; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2013. – 40 с.
8. Бабець І.Г. Концептуальні засади стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС / І.Г.Бабець // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – №1. – 2013. – Серія економічна. – С.3-13.
9. Регіони України :проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : Монографія / за ред. З.Варналя. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
10. Regional Gross Domestic Product (PPS per inhabitant) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat/ec.europe.eu>.

ДЕРИХОВСЬКА

Вікторія Ігорівна

Derykhovskaya_V@mail.ru

УДК 311.331

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИБОРУ КІЛЬКІСНОЇ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ РІВНЯ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ

FACTOR ANALYSIS AS A TOOL OF DEFINING THE QUANTITATIVE SYSTEM OF INDICATORS TO MEASURE THE LEVEL OF STAFF DEVELOPMENT

к.е.н., викладач кафедри статистики та економічного прогнозування, Харківський національний університет ім. Сечена Кузнеця

Стаття присвячена визначенню системи кількісних показників оцінки рівня розвитку персоналу. В статті обґрунтовано використання факторного аналізу як одного із головних статистичних методів поглибленої оцінки кількісно вимірюваних факторів, зміна яких впливає на зміну рівня розвитку персоналу.

The article is devoted to the definition of the system of quantitative indicators to measure the level of staff development. The article justified the use of factor analysis as one of the main statistical methods in-depth analysis of quantifiable factors, change which affects change in the level of staff development.

Статья посвящена определению системы количественных показателей оценки уровня развития персонала. В статье обосновано использование факторного анализа в качестве одного из основных статистических методов оценки количественных факторов, изменение которых влияет на изменение уровня развития персонала.

Ключові слова: рівень розвиток персоналу, факторний аналіз, кількісні показники, оцінка

Ключевые слова: уровень развитие персонала, факторный анализ, количественные показатели, оценка

Keywords: level of staff development, factor analysis, quantitative indicators, evaluation

ВСТУП

Інтенсивний розвиток навколишнього висококонкурентного середовища висуває особливі вимоги до персоналу підприємств. Очевидним стає той факт, що сучасний персонал, крім професійних знань, вмінь, навичок та виробничого досвіду, має поєднувати у собі також весь арсенал ініціативних та інноваційних компетентностей, а його трудовий потенціал повинен на постійній основі розвиватися, що у довгостроковій перспективі стане гарантом нарощування продуктивності праці та збільшення конкурентоспроможності підприємства.

Одним із найважливіших показників ефективного функціонування системи стратегічного управління персоналом є рівень розвитку працівників, оскільки вірно визначення системи показників щодо розвитку персоналу та їх узагальнюючий аналіз дає змогу вищій ланці управління скоординувати діяльність підприємства у належному напрямку та спланувати відповідні заходи щодо вибору ефективних методів розвитку власних працівників. В економічному значенні визначення рівня розвитку персоналу – це дієвий інструмент у руках керівництва за умови, коли існує якісно розроблена методика його розрахунку, яка має бути адаптованою та вірно використовуваною в межах конкретного підприємства.

Жодна система стратегічного управління підприємством не в змозі добре функціонувати без ефективної моделі розвитку працівників, на підставі якої можна було б справедливо оцінити результативність

праці та рівень професійних досягнень як конкретного працівника, так і колективу підприємства, а також, зорієнтувати персонал на досягнення особистих та загальних цілей управління.

Нажаль, в сучасних реаліях управління не існує ідеального та абсолютно справедливого показника чи системи показників, здатних відобразити реальний рівень розвитку персоналу. Цей факт підтверджують наукові праці таких вчених, як Дмитренко Г., Дмітрієва А., Доронін А., Ніколаєнко Л., Новікова М., Радько С., Турило А. та Федорова Н. [1 – 8]. Безумовно, нагальність потреби всебічного розвитку працівників не піддається сумнівам, але постійно виникають питання щодо вибору правильної системи показників рівня розвитку персоналу, а також, визначення критеріїв їх оцінки.

МЕТА РОБОТИ полягає в обґрунтованому визначенні переліку кількісних показників, що характеризують рівень розвитку персоналу підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet з питань розвитку персоналу.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу та статистичного (факторного) аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Під рівнем розвитку персоналу слід розуміти комплексний інтегральний показник поточного стану процесу професійного навчання, підготовки та перепідготовки працівників з метою виявлення змін професійно-кваліфікаційного рівня персоналу для виконання нових виробничих функцій, формування та планування кадрового резерву, кар'єрного просування та вдосконалення організаційної культури персоналу, що дозволить ефективно реалізувати стратегічні цілі діяльності підприємства.

Таким чином, оцінка рівня розвитку персоналу дозволяє не тільки проаналізувати ефективність діяльності служби управління персоналом, але й задати керівництву адекватні сучасним умовам стратегічні орієнтири щодо майбутнього розвитку та процвітання всього підприємства.

Проведений аналіз літературних джерел [1 – 8] дозволяє говорити про відсутність єдиної думки вчених щодо системи показників розвитку працівників. Однак, у ході дослідження поточного стану системи управління персоналом (в якості вихідної інформації використано дані статистичної звітності (Ф-1, Ф-2, 3-ПВ, 1-ПВ, 6-ПВ) 10-ти машинобудівних підприємств Харкова та Харківського регіону за 2010 – 2014 рр.) було відмічено деякі тенденції впливу певних показників на професійно-кваліфікаційний рівень персоналу.

Більш того, аналізуючи теоретичні підходи до визначення ефективності функціонування системи управління персоналом в цілому та оцінки рівня розвитку персоналу зокрема, було виділено три групи показників: результативності праці персоналу, якості процесів управління ним та витрати на розвиток персоналу.

До першої групи увійшли такі показники як продуктивність праці, рентабельність персоналу (прибуток на 1-го працівника), відсоток виконання норм виробітку, трудомісткість продукції, фондоозброєність, якість праці персоналу (відсоток бракованої продукції). Всі вони дають змогу оцінити ефективність виконання працівником своїх трудових обов'язків та визначити її вплив на покращення загальних фінансових і виробничих показників діяльності, а також відобразити стан соціально-трудових відносин на підприємстві.

До групи показників, що характеризує якість процесів управління персоналом, доцільно включити частку працівників у середньообліковій чисельності персоналу, які мають повну вищу освіту, науковий ступінь, є винахідниками та раціоналізаторами, мають суміжні професії та спеціальності, пройшли підготовку (навчені новій професії), підвищили кваліфікацію та яких було атестовано у звітному періоді, коефіцієнт стабільності та плинності кадрів.

Остання група показників покликана охарактеризувати чи створені гідні умови для зростання зацікавленості персоналу у власному розвитку. До її складу увійшли показники: середньорічна заробітна плата на 1-го працюючого, середньорічний розмір винагороди (премій та надбавок) до заробітної плати 1-го працівника, середньорічний розмір витрат на професійне навчання на 1-го працюючого та питома вага витрат на навчання персоналу у фонді оплати праці підприємства.

Слід зазначити, що для керівництва більшості підприємств провести комплексний аналіз вищезазначених показників є досить трудомістким процесом, що потребує не тільки значних витрат часу та коштів, але й спеціально підготовлених працівників служби управління персоналом. Саме тому, доцільно визначити ті показники, що найбільш повно характеризують професійно-кваліфікаційний рівень підготовки персоналу, виявити залежності між ними та рівнем розвитку працівників, а також дослідити ступень впливу даних факторів на результативний показник. Тобто, стає доцільним проведення поглибленого аналізу кількісно вимірюваних факторів, зміна яких впливає на зміну рівня розвитку персоналу. З цієї метою пропонуємо використовувати один із статистичних методів дослідження, а саме факторний аналіз, який і дозволить змодельовати зв'язків між результативним і факторними показниками, розрахувати вплив факторів та оцінити роль кожного з них у змінюванні величини результативного показника, а також використовувати факторну модель для прийняття ефективних управлінських рішень.

Надання переваги факторному аналізу як дієвому інструменту обґрунтованого вибору системи показників оцінки рівня розвитку персоналу не було спонтанним, оскільки досконале пізнання сутності та розвитку будь-якого явища, що досліджується, стає можливим тільки за умови повного розкриття внутрішнього змісту цього явища, дослідження взаємозалежності, взаємозв'язку та взаємообумовленості між його складовими. На результативний показник здійснює вплив велика кількість різноманітних факторів. З огляду на це, особливої актуальності набуває методологічне питання аналізу – всебічне вивчення, вимірювання впливу множини факторів на величину економічних показників, що досліджуються.

Факторний аналіз – це статистичний метод аналізу, що представляє собою певну методику комплексного аналізу, пошуку та системного вивчення факторів, вимірювання ступеню їх впливу на величину результативних показників з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють зміну цих показників [9 – 10; 12].

Оскільки факторний аналіз ґрунтується на обчисленні коефіцієнтів кореляції між змінними, то вибір інформації, що увійде до масиву даних, має відповідати певним вимогам, а саме: вихідний масив доцільно представляти у вигляді двомірної матриці, до стовпчиків якої заносяться аналізовані змінні, а до рядків – відповідні значення цих змінних. Матриця даних не повинна мати пропусків, кількість змінних (стовпчиків) була не менш, ніж 10 та меншою, ніж кількість рядків.

Після того як сформовано масив вихідних даних, що характеризує рівень розвитку працівників (у якості факторів взято значення за п'ять років всіх показників груп результативності праці персоналу, якості процесів управління ним та витрат на розвиток персоналу по 10-ти машинобудівним підприємствам), за допомогою пакету прикладних програм Statistica 6.0 було здійснено підрахунок попарних коефіцієнтів кореляції між усіма факторами (рис. 1).

Variable	Correlations (Spreadsheet1) Casewise deletion of MD N=50																		
	ктивність	вність п	виконав	ткість і	ооброє	раці пе	освіту	ами та	пеціалі	ту, які п	перс	ості пер	абільно	т плінно	зційний	ня перс	дбавок	на пла	ат на н
Продуктивність праці	1,00	0,79	-0,13	-0,59	-0,07	0,02	-0,32	-0,30	0,19	0,34	0,42	-0,14	0,45	-0,21	-0,18	0,72	0,22	0,22	0,58
Рентабельність персоналу	0,79	1,00	0,05	-0,64	-0,40	0,16	-0,24	-0,23	-0,09	0,36	0,48	-0,17	0,54	-0,40	0,08	0,54	0,21	0,53	0,60
Середній відсоток виконання норм вироб	-0,13	0,05	1,00	0,05	0,19	0,05	0,08	0,04	0,05	0,37	0,36	0,06	-0,15	-0,17	0,11	-0,27	-0,24	0,45	0,17
Трудомісткість продукції	-0,59	-0,64	0,05	1,00	0,42	-0,23	0,17	0,14	-0,00	-0,30	-0,40	0,04	-0,36	0,22	-0,06	-0,54	-0,41	-0,45	-0,58
Фондоозброєність	-0,07	-0,40	0,19	0,42	1,00	-0,24	-0,07	-0,15	0,28	-0,15	-0,20	0,22	-0,04	0,18	-0,37	-0,12	-0,37	-0,33	-0,16
Якість праці персоналу	0,02	0,16	0,05	-0,23	-0,24	1,00	-0,33	-0,31	0,17	0,26	0,26	0,05	0,27	0,05	0,02	0,18	0,03	0,30	0,39
Частка працівників, які мають повну виш	-0,32	-0,24	0,08	0,17	-0,07	-0,33	1,00	0,98	-0,40	-0,42	-0,46	-0,01	0,06	-0,24	0,39	-0,45	0,38	0,07	-0,53
Частка працівників, які мають науковий	-0,30	-0,23	0,04	0,14	-0,15	-0,31	0,98	1,00	-0,42	-0,41	-0,41	-0,03	0,03	-0,24	0,38	-0,40	0,44	0,07	-0,49
Частка працівників, які мають суміжні пр	0,19	-0,09	0,05	-0,00	0,28	0,17	-0,40	-0,42	1,00	0,26	0,15	0,05	-0,03	0,12	-0,08	0,10	-0,21	-0,20	0,22
Частка працівників у середньообліковій	0,34	0,36	0,37	-0,30	-0,15	0,26	-0,42	-0,41	0,26	1,00	0,78	-0,24	-0,12	0,03	-0,28	0,28	-0,12	0,26	0,62
Частка працівників у середньообліковій	0,42	0,48	0,36	-0,40	-0,20	0,26	-0,46	-0,41	0,15	0,78	1,00	-0,19	-0,10	-0,19	-0,19	0,34	-0,02	0,45	0,74
Частка працівників у середньообліковій	-0,14	-0,17	0,06	0,04	0,22	0,05	-0,01	-0,03	0,05	-0,24	-0,19	1,00	0,10	0,14	-0,15	-0,03	-0,27	-0,16	-0,25
Коефіцієнт стабільності персоналу	0,45	0,54	-0,15	-0,36	-0,04	0,27	0,06	0,03	-0,03	-0,12	-0,10	0,10	1,00	-0,30	0,05	0,38	0,18	0,19	0,21
Коефіцієнт плінності кадрів	-0,21	-0,40	-0,17	0,22	0,18	0,05	-0,24	-0,24	0,12	0,03	-0,19	0,14	-0,30	1,00	-0,45	-0,12	-0,31	-0,34	-0,28
Середній кваліфікаційний розряд праців	-0,18	0,08	0,11	-0,06	-0,37	0,02	0,39	0,38	-0,08	-0,28	-0,19	-0,15	0,05	-0,45	1,00	-0,48	0,29	0,32	-0,24
Питома вага витрат на професійне навч	0,72	0,54	-0,27	-0,54	-0,12	0,18	-0,45	-0,40	0,10	0,28	0,34	-0,03	0,38	-0,12	-0,48	1,00	0,09	-0,11	0,57
Середньорічний розмір премій та надбав	0,22	0,21	-0,24	-0,41	-0,37	0,03	0,38	0,44	-0,21	-0,12	-0,02	-0,27	0,18	-0,31	0,29	0,09	1,00	0,40	0,21
Середньорічна заробітна плата на 1-го п	0,22	0,53	0,45	-0,45	-0,33	0,30	0,07	0,07	-0,20	0,26	0,45	-0,16	0,19	-0,34	0,32	-0,11	0,40	1,00	0,52
Середньорічний розмір витрат на навчан	0,58	0,60	0,17	-0,58	-0,16	0,39	-0,53	-0,49	0,22	0,62	0,74	-0,25	0,21	-0,28	-0,24	0,57	0,21	0,52	1,00

Рисунок 1. Кореляційна матриця за даними 2010 – 2014 рр. у пакети «Statistica 6.0»

За допомогою одержаної кореляційної матриці встановлено, що існує значна лінійна залежності між досліджуваними факторами. Так, з наведеної на рис. 1 матриці видно, що ступінь залежності між рентабельністю персоналу, витратами на навчання, часткою працівників, що підвищили кваліфікацію у загальній чисельності персоналу, коефіцієнтом стабільності персоналу є достатньо високою. Це свідчить, про можливість перейти до опису процесу розвитку персоналу на підставі меншого числа факторів.

Так, на наступному етапі обираємо метод виділення факторів – метод головних компонент (беручи за основу кореляційну матрицю вихідних даних, даний спосіб дозволяє зменшити розмірність даних та мінімізувати втрати інформації) й задаємо максимальне число факторів (у нашому випадку 19) та мінімальне власне значення (згідно критерію Кайзера, не менше 1).

ППП «Statistica 6.0» автоматично проводить розрахунки та видає результати факторного аналізу (рис. 2).

Value	Eigenvalues (Spreadsheet1) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	5,497648	58,93499	5,497648	58,93499
2	3,549904	18,68370	9,047551	77,61869

Рисунок 2. Інформація про найбільші власні значення кореляційної матриці

Отриманий звіт свідчить, що обробці методом головних компонент піддавалося 19 ознак. В результаті було виділено два основні фактори, що відповідають найбільшим власним значенням кореляційної матриці: $\lambda_1 = 5,4977$ та $\lambda_2 = 3,5499$, тобто на два цих фактора припадає найбільша частина (77,61%) пояснень дисперсії. А саме, перший фактор пояснює приблизно 60% (58,93%) сумарної дисперсії, тоді як на частку другого фактору припадає майже 20% (18,68%) пояснення дисперсії. Разом вони описують приблизно 80% дисперсії, тобто майже весь масив даних. Отже, факторизація є майже повною, хоча існують й інші, менш значимі фактори.

Для того, щоб впевнитися у правильній кількості одержаних факторів доцільно використати критерії

Кайзера та Кеттела [11 – 12]. Особливістю першого є те, що на вибір факторів впливають їх власні значення, розмір яких повинен бути більше 1. У свою чергу, критерій Кеттела (критерій кам'янистого насипу) дозволяє графічно у порядку спадання відобразити власні значення кожного виділеного фактора та знайти на графіку (рис. 3) таке місце, де зменшення цих значень зліва направо максимально сповільнюється. Перевагами та недоліками цих критеріїв є те, що при використанні критерію Кайзера зберігається занадто багато факторів, тоді як критерій кам'янистого насипу – навпаки, іноді зберігає замало факторів.

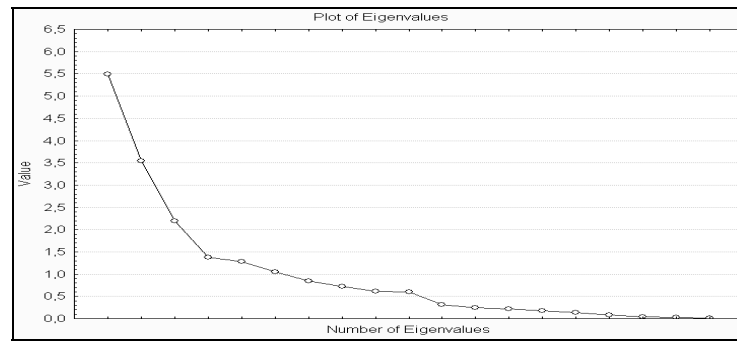

Рисунок 3. Критерій каменистого насипу

Відповідно до критерію Кеттела, у точках з координатами 1, 2 осипання сповільнюється найбільш істотно, отже, теоретично можна обмежуватися двома факторами.

Тепер доцільно визначити, які саме показники увійшли до складу першого та другого факторів. Для цього слід переглянути факторні навантаження (кореляції між відповідними змінними та факторами – чим вище навантаження по модулю, тим більше близькість фактора до вихідної змінної). Проте одразу слід вдатися до повороту осей з метою отримання простої структури, при якій більшість спостережень знаходиться поблизу осей координат. Результати зміни складу факторів та факторних навантажень після їх обертання методом нормалізованого варімаксу наведені на рис. 4.

Так, згідно одержаних результатів маємо наступні рівняння, де X_{1-19} – показники, що характеризують розвиток персоналу та $f1$, $f2$ – факторні навантаження:

$$\begin{aligned} X_1 &= 0,703 f1 + 0,309 f2 & X_{11} &= 0,759 f1 + 0,137 f2 \\ X_2 &= 0,651 f1 + 0,581 f2 & X_{12} &= 0,124 f1 + 0,279 f2 \\ X_3 &= 0,088 f1 + 0,042 f2 & X_{13} &= 0,726 f1 + 0,415 f2 \\ X_4 &= 0,568 f1 + 0,546 f2 & X_{14} &= -0,05 f1 - 0,639 f2 \\ X_5 &= 0,112 f1 + 0,587 f2 & X_{15} &= 0,39 f1 + 0,559 f2 \\ X_6 &= 0,407 f1 + 0,075 f2 & X_{16} &= 0,071 f1 + 0,721 f2 \\ X_7 &= 0,762 f1 + 0,468 f2 & X_{17} &= 0,709 f1 + 0,070 f2 \\ X_8 &= 0,735 f1 + 0,502 f2 & X_{18} &= 0,283 f1 + 0,666 f2 \\ X_9 &= 0,347 f1 + 0,398 f2 & X_{19} &= 0,866 f1 + 0,263 f2 \\ X_{10} &= 0,71 f1 + 0,032 f2 \end{aligned}$$

Variable	Factor Loadings (Varimax normalized) (Spreadsheet1)			
	Extraction: Principal components (Marked loadings are > ,700000)			
	Factor 1	Factor 2		
Продуктивність праці	0,702861	0,308900		
Рентабельність персоналу	0,650995	0,581462		
Середній відсоток виконання норм виробітку	0,087786	0,041579		
Трудомісткість продукції	0,567977	0,545819		
Фондоозброєність	0,111662	0,587230		
Якість праці персоналу	0,406677	0,074507		
Частка працівників, які мають повну вищу освіту у середньообліковій чисельності персоналу	0,762011	0,468485		
Частка працівників, які мають науковий ступінь, є винахідниками та раціоналізаторами у середньообліковій чисельності персоналу	0,735276	0,501951		
Частка працівників, які мають суміжні професії та спеціальності у середньообліковій чисельності персоналу	0,346642	0,397734		
Частка працівників у середньообліковій чисельності персоналу, які пройшли підготовку (навчені новій професії) у звітному періоді	0,709598	0,031814		
Частка працівників у середньообліковій чисельності персоналу, які підвищили кваліфікацію у звітному періоді	0,759261	0,137574		
Частка працівників у середньообліковій чисельності персоналу, яких було атестовано у звітному періоді	-0,124019	-0,279489		
Коефіцієнт стабільності персоналу	0,725692	0,414613		
Коефіцієнт плинності кадрів	-0,049894	-0,639378		
Середній кваліфікаційний розряд працівників	-0,389582	0,559194		
Питома вага витрат на професійне навчання персоналу у фонді оплати праці підприємства	-0,071468	0,720755		
Середньорічний розмір премій та надбавок до заробітної плати 1-го працівника	0,708633	0,070484		
Середньорічна заробітна плата на 1-го працюючого	0,283395	0,665917		
Середньорічний розмір витрат на навчання на 1-го працюючого	0,866268	0,262688		
Expl.Var	5,306008	3,741543		
Prp.Totl	0,279264	0,196923		

Рисунок 4. Матриця факторних навантажень після обертання методом нормалізованого варімаксу

За критерій відбору кількісних показників в інтегральний було застосовано факторні навантаження, величина яких визначалася коефіцієнтом кореляції Пірсона (R) та знаходиться в межах $0,7 \geq R > 0,9$, що згідно зі шкалою Чеддока свідчить про сильний зв'язок між досліджуваними та результативним показниками [10 – 12], а це означає, що за період з 2010 по 2014 рр. 77,61 % зміни рівня розвитку персоналу пояснюється впливом наступних показників: X_1 – продуктивність праці (0,703), X_7 – частка працівників, які мають повну вищу освіту у

середньообліковій чисельності персоналу (0,762), X_8 – частка працівників, які мають науковий ступінь, є винахідниками та раціоналізаторами у середньообліковій чисельності персоналу (0,735), X_{10} – частка працівників у середньообліковій чисельності персоналу, які пройшли підготовку (навчені новій професії) у звітному періоді (0,71), X_{11} – частка працівників у середньообліковій чисельності персоналу, які підвищили кваліфікацію у звітному періоді (0,759), X_{13} – коефіцієнт стабільності персоналу (0,726), X_{16} – питома вага витрат на

професійне навчання персоналу у фонді оплати праці підприємства (0,721), X_{17} – середньорічний розмір премій та надбавок до заробітної плати 1-го працівника (0,709) та X_{19} – середньорічний розмір витрат на навчання на 1-го працюючого (0,866). І не випадково вплив даних факторів є найбільшим, оскільки, саме від розміру грошових стимулів та належного матеріального підґрунтя для підготовки персоналу залежить створення відповідних умов для професійного розвитку працівників та їхнього бажання вдосконалювати свій трудовий потенціал, розвивати компетентності.

Отже, керівництво досліджуваних підприємств має таким чином розробити стратегію управління, щоб один із основних акцентів роботи саме на підвищенні професійно-кваліфікаційного рівня персоналу, збільшені долі витрат на його навчання. Одночасно, слід пам'ятати про ментальність вітчизняних працівників і такий дієвий мотивуючий фактор як матеріальне стимулювання. Адже, перспектива зростання та своєчасної виплати заробітної плати, додаткових премій та надбавок дозволить не тільки істотно зменшити плінність кадрів на підприємстві, але й забезпечить посилення мотивації персоналу до підвищення рівня кваліфікації, розвитку набутих компетентностей та інтелектуального потенціалу в цілому, удосконалення організаційної культури, що, стане запорукою реалізації стратегічних цілей діяльності та високого рівня продуктивності праці і конкурентоспроможності підприємства.

ВИСНОВКИ

Запропонований напрям застосування факторно-аналітичного підходу під час моделювання впливу сукупності показників на рівень розвитку персоналу підприємства не вичерпується виявленням зазначеної структури факторів, що дозволяє задати орієнтир для подальших досліджень, спрямованих на вдосконалення теоретичних та методичних засад факторного аналізу.

Проведений аналіз та оцінка кількісних показників дозволяє визначити рівень розвитку працівників, вивчити закономірності його зміни в залежності від різних факторів, оцінити ступінь їх впливу, дослідити причини змін, класифікувати їх на головні та другорядні, що допоможе швидко адаптувати дії керівництва, прийняти ефективні управлінські рішення щодо підвищення рівня розвитку персоналу підприємства. Однак, для того, щоб оцінка рівня розвитку персоналу була комплексною та точною до її складу слід додати якісні показники, що є індикаторами соціальної ефективності управління, а тому мають особливо важливе значення для розрахунку рівня розвитку персоналу. З огляду на це,

майбутні дослідження повинні мати на меті визначення переліку якісних показників та інтегрування кількісної та якісної складової у загальну модель оцінки рівня розвитку персоналу підприємства.

Список використаних джерел

1. Дмитренко Г.А. Мотивация и оценка персонала: учеб. пособие / Г.А. Дмитренко, Е.А. Шарапатова, Т.М. Максименко. – К.: МАУП, 2002. – 248 с.
2. Дмитриева А. Критерии оценки персонала / А. Дмитриева, А. Бондарь. – Режим доступа: <http://www.kczebra.ru>.
3. Доронін А.В. Поведінка персоналу виробничої організації. Оцінка, управління, розвиток : монографія / А.В. Доронін. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 320 с.
4. Николаенко Л.Ф. Подбор статистических показателей относительно оценки системы управления персоналом / Л.Ф. Николаенко // Бизнес Информ. – 2007. – № 8. – С. 171–176.
5. Новікова М.М. Система управління розвитком трудового потенціалу промислового підприємства / М.М. Новікова // Міжнар. наук. практ. конф. «Актуальні проблеми управління економічними процесами промислових підприємств» (14-15 листопада 2009 р.) // Управління розвитком: зб. наук. пр. – Х.: ХНЕУ, 2009. – № 7. – С. 90–92.
6. Радько С.Г. Анализ и оценка трудового потенциала: монография / С.Г. Радько. – СПб.: Филиал изд-ва "Просвещение", 2008. – 136 с.
7. Турило А.М. Методичні засади економічної оцінки розвитку робочої сили / А. Турило, М. Адаменко // Академічний огляд. – 2003. – № 2. – С. 84–87.
8. Федорова Н.В. Управление персоналом организации: учебное пособие / Н.В. Федорова, О.Ю. Минченкова. – М.: КНОРУС, 2005. – 416 с.
9. Болч Б., Хуань К. Док. Многомерные статистические методы для экономики / Б. Болч, К. Док. Хуань; пер. с англ. А. Д. Ллитмана; под ред. и с предисл. С.А. Айвазяна. – М.: Статистика, 1979. – 317 с.
10. Дубров А.М. Многомерные статистические методы и основы эконометрики: учебное пособие / А.М. Дубров, В.С. Мхитарян, Л.И. Трошин. – М.: МЭСИ, 2002. – 79 с.
11. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування : навч. посіб. / А.М. Єріна. – К.: КНЕУ, 2001. – 170 с.
12. Жуковская В.М. Факторный анализ в социально-экономических исследованиях / В.М. Жуковская, И.Б. Мучник. – М.: Статистика, 1976. – 151 с.

ГАЙДУЦЬКИЙ

Іван Павлович

Ivan.gaid@gmail.com

УДК 339.727

СИСТЕМА ГЛОБАЛЬНОГО ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ФІНАНСУВАННЯ
СТАЛОГО НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОГО РОЗВИТКУTHE SYSTEM OF CENTRALIZED GLOBAL FINANCING OF SUSTAINABLE
LOW-CARBON DEVELOPMENT

к.е.н., н.с., науково-
дослідна лабораторія
менеджменту ФММ
НТУУ "КПІ"

У статті розкрито обмеженість можливостей Зеленого кліматичного фонду у фінансуванні антивуглецевих заходів, які закладені в його статутних положеннях та обґрунтовано необхідність створення для цього системи централізованого фінансування глобального антивуглецевого фонду.

Доведено, що шляхом застосування спеціальних мотиваційних механізмів через фінансові ресурси глобального антивуглецевого фонду до фінансування антивуглецевих заходів можуть бути залучені великі обсяги приватних капіталів. Наукова новизна статті – розроблено системи визначення принципів, пріоритетів і механізмів глобального централізованого фінансування антивуглецевих заходів з глобального антивуглецевого та інших міжнародних екологічних фондів. Практичне значення статті – запропоновані механізми та інструменти мотивації залучення до фінансування антивуглецевих заходів великих обсягів приватного капіталу. Зазначені розробки можуть бути корисні також для Зеленого кліматичного та Глобального екологічного фондів.

В статье раскрыто ограниченность возможностей Зеленого климатического фонда в финансировании антиуглеродных мероприятий, которые заложены в его уставных положениях и обоснована необходимость создания для этого системы централизованного финансирования глобального антиуглеродного фонда. Доказано, что путем применения специальных мотивационных механизмов через финансовые ресурсы глобального антиуглеродного фонда для финансирования антиуглеродных мероприятий могут быть привлечены большие объемы частных капиталов. Научная новизна статьи - разработаны системы определения принципов, приоритетов и механизмов глобального централизованного финансирования антиуглеродных мероприятий из глобального антиуглеродного и других международных экологических фондов. Практическое значение статьи - предложенные механизмы и инструменты мотивации привлечения к финансированию антиуглеродных мероприятий больших объемов частного капитала. Указанные разработки могут быть полезны также для Зеленого климатического и Глобального экологического фондов.

The article reveals the limited capacity of Green Climate Fund to fund anti-carbon measures inherent in its statutory provisions and the necessity of creating for this purpose the system of centralized funding for global anti-carbon fund. Proved that by applying the special incentive mechanisms though the financial resources of the global anti-carbon fund to finance anti-carbon measures can be attracted large amounts of private capital. For the first time the article proposes a developed system for determining the principles, priorities and funding mechanisms for global centralized anti-carbon measures from global anti-carbon and other international environmental funds. The practical significance of the article - the mechanisms and instruments of anti-carbon finance activities of large amounts of private capital. These developments can also be useful for the Green Climate and Global Environment Facility.

Ключові слова: сталий низьковуглецевий розвиток; зелений кліматичний фонд; глобальний антивуглецевий фонд

Ключевые слова: устойчивое низкоуглеродистое развитие; зеленый климатический фонд; глобальный антиуглеродный фонд

Keywords: sustainable low-carbon development; green climate fund; global anti-carbon fund

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження показують, що створення міжнародних екологічних фондів і навіть їх наповнення коштами, ще не гарантує ефективного впливу цих фондів на економічну ситуацію в світі. Багато залежить від ефективності політики і

організації фінансування проектів сталого низьковуглецевого розвитку за рахунок цих фондів. Безсистемність, незкоординованість, дублювання і неузгодженість може призвести до розпорошення коштів та неотримання ефективності. Водночас, ефективна організація фінансування має опиратись на

відповідні обґрунтовані принципи, мати оптимальні пріоритети, ефективні механізми, процедури та інструменти. Все це має бути відпрацьовано в системі глобального централізованого фінансування сталого низьковуглецевого розвитку і закріплено в статутних положеннях Глобального антивуглецевого (чи Зеленого кліматичного) фонду. Зазначене визначає актуальність статті, присвяченої цій актуальній проблемі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання проектного фінансування екологічних заходів найбільш системно викладені в нормативних актах спеціалізованих екологічних фондів [1; 2; 3; 4; 5]. Особливої уваги заслуговують напрацювання в цій сфері Французького екологічного фонду [6].

Серед науковців значну увагу дослідженню питань фінансування екологічних заходів приділяють: Герасимчук І. [7], Длуголески Е. [8], Ілюмжінова І. [9], Лафельд С. [8], Левандівський О. [10], Полонська Ю. [11], Шорна А. [9] та інші.

Однак питання організації глобального централізованого фінансування екологічних чи антивуглецевих заходів з міжнародних фондів на зразок Зеленого кліматичний чи Глобальний антивуглецевий фонд ще не досліджені. Тим більше не сформульовані принципи і пріоритети такого фінансування та мотиваційних механізмів залучення приватних капіталів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка системи глобального централізованого фінансування сталого низьковуглецевого розвитку з глобального антивуглецевого фонду та інших міжнародних екологічних фондів, яка вимагає принципи і пріоритети, механізми і проекти поєднання суспільних і бізнесових, глобальних і національних інтересів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Створений в 2011 р. Зелений кліматичний фонд (ЗКФ) під егідою Рамкової конвенції про зміну клімату при ООН (РКЗК ООН) має дуже обмежені можливості. До 2020 р. накопичена сума фонду має сягати 100 млрд дол., що в 10 разів менше щорічної потреби в коштах для фінансування антивуглецевих заходів згідно кліматичної стратегії РКЗК ООН [12; 13]. Станом на 2014 р. Фондом накопичено всього 9 млрд дол. Отже, не дивлячись на високий статус Зеленого кліматичного фонду, його фінансовий потенціал дуже слабкий. Головний недолік в тому, що фонд не має стабільної, обов'язкової і системної основи доходів, як наслідок фінансування антивуглецевих заходів з цього фонду безсистемне, вибіркоче і теж дуже обмежене. В такій концепції Зелений кліматичний, як і Глобальний екологічний фонд (створений ще у 1991 р.) не може забезпечити достатнього фінансування заходів зі впровадження в життя глобальної антивуглецевої політики [14; 15]. А головне, що кошти з цих фондів використовуються так само безсистемно, як і надходять. Стає очевидно, що для цих цілей потрібен спеціальний Глобальний антивуглецевий фонд, який би функціонував на

засадах все загальності і обов'язковості формування доходів (на фіскальних засадах), а також централізованості та системності фінансування антивуглецевих заходів.

Важливе значення для ефективного використання коштів глобального антивуглецевого фонду для сталого низьковуглецевого розвитку має впровадження принципів глобального централізованого фінансування. Ці принципи мають відповідати цілям глобальної антивуглецевої політики і завданням сталого низьковуглецевого розвитку. При опрацюванні цих принципів слід виходити з наступних важливих положень.

Так екологічна та економічна ефективність використання коштів глобального антивуглецевого фонду передбачає спрямування коштів у ті країни, сектори і проекти, де їх інвестування дасть найвищу і найшвидшу антивуглецеву віддачу. З цією метою фонд має вести постійне вивчення (дослідження) шляхів найбільш ефективного вкладення коштів. Звідси очевидно, фінансування може не обов'язково бути адекватним обсягам платежів, здійснених країнами в Глобальний антивуглецевий фонд. Але при цьому має дотримуватись оптимальна збалансованість фінансування антивуглецевих проектів країнам з урахуванням отриманих від них податкових надходжень та передбачених їм екологічних та антивуглецевих ефектів. Тобто при рівних показниках ефективності фінансування отримують насамперед країни, які більше сплатили платежів до фонду і можуть дати для світової чи регіональної спільноти країн найбільш екологічний ефект від вкладених коштів.

Водночас фінансування має здійснюватись насамперед по проектах, які забезпечують не просто обмеження, а радикальне скорочення викидів вуглецю. У цьому контексті більш пріоритетним є фінансування розвитку безвуглецевої енергетики. При цьому, фінансуються насамперед проекти, які вирішують проблему енергоконверсії з орієнтацією на перспективу самофінансування. Наприклад податок з викидів вуглецю приватними автомобілями має направлятись не на сприяння придбання електромобілів, а на створення інфраструктури безвуглецевого енергопостачання.

Важливе значення має реалізація мотиваційної ролі фонду у інвестуванні проектів сталого низьковуглецевого розвитку. Вона полягає в тому, щоб максимально зацікавити (змотивувати) приватний капітал, інвестувати в проекти енергоконверсії і досягнення таким чином мультиплікаційного ефекту нарощування інвестицій. При цьому слід враховувати соціальну спрямованість коштів, зокрема врахування при опрацюванні інвестиційних проектів можливості компенсації втрачених та створення нових робочих місць.

Таким чином, до основних принципів фінансування антикризових заходів можна віднести: 1) дотримання екологічної та економічної ефективності; 2) оптимальна збалансованість надходжень коштів та фінансування по країнах; 3) екологічна та економічна стратегічність; 4) мотиваційна роль; 5) соціальна спрямованість.

Крім принципів фінансування антивуглецевих заходів, важливе значення має визначення і дотримання пріоритетів при виборі конкретних проектів.

У фінансуванні розвитку безвуглецевої (сонячна, вітрова, водна) енергетики пріоритет слід надавати ТНК, які володіють великими фінансовими, інноваційними, менеджерськими та іншими можливостями для реалізації великих транснаціональних інноваційних проектів. Це ж стосується також і фінансування науково-дослідних розробок (НДДКР) та створення індустрії для виробництва потужностей безвуглецевої енергетики.

Галузева і країнова структура фінансування проектів має враховувати з одного боку екологічну та економічну ефективність та перспективність розвитку безвуглецевої енергетики, а з другого – зайнятість робочої сили, яка вивільняється внаслідок радикальної енергоконверсії, в тому числі з урахуванням міжкрайового використання енергії.

Державне фінансування проектів енергоконверсії в секторах економіки доцільне лише для соціальної сфери. Пріоритет у фінансуванні цих проектів надається насамперед малому та середньому бізнесу, зорієнтованому на енергоконверсію і на створення нових робочих місць. При цьому слід враховувати «першість прояву негативної дії» викидів, який означає надання першості у фінансуванні густонаселеним країнам і регіонам. Фінансування цих проектів в сфері приватного бізнесу залишається за приватним капіталом.

Свої особливості є у пріоритетах і підходах до використання різних механізмів стимулювання, які стосуються взаємин фонду з секторами економіки. Зокрема:

- для ТНК – стимулом до енергоконверсії має слугувати сама сплата податку і можливість його зменшення шляхом скорочення викидів вуглецю;
- для соціальної сфери – таким стимулом має слугувати співфінансування енергоконверсії або підтримка кредитування;
- для розвитку безвуглецевої енергетики – співфінансування, кредитна, тарифна та інша підтримка;
- для малого бізнесу – співфінансування фонду – кредитна, тарифна та інша підтримка;
- для ТНК, великого бізнесу у НДДКР – співфінансування фонду, особливо для найменш розвинених країн.

Однак пріоритети сприяння з боку фонду окремим країнам слід розглядати в залежності від взаємозв'язку динаміки розвитку економіки (росту ВВП) та динаміки скорочення викидів. Зокрема, найбільше фінансове сприяння має надаватись країнам, де викиди зростають швидше за зростання ВВП. Найбільше адміністративне сприяння має надаватись країнам, де викиди скорочуються, а ВВП зростає.

Видаткова частина бюджету фонду має три аспекти структурування: 1) за країнами; 2) за основними (пріоритетними) напрямками енергоконверсії; 3) нерозподільчі витрати (на управління фондом та його діяльність). Розподіл

коштів фонду за країнами здійснюється за базовими платежами, скоректованими на загальні і проектні поправки. Базовий річний платіж для країни визначається на рівні сплачених нею податків у фонд за мінусом частки (у %) неподільної частини витрат. Загальні для країни поправки визначаються з урахуванням позиції країни у рейтингах: за ефективністю можливих заходів зі зниження викидів з врахуванням економічних, соціальних, екологічних чинників тощо; за екологічною ризиковістю (катастрофічністю) ситуації з врахуванням рівня техногенного, парникового та іншого шкідливого навантаження на жителів; за гостротою соціальних проблем з урахуванням рівня безробіття, бідності, доходів населення тощо. Проектні поправки визначають для конкретних проектів після їх розгляду і оцінки.

Визначені для країни платежі поділяються за напрямками інвестування енергоконверсії за визначеними пріоритетами і загальними критеріями (нормами) розподілу коштів. Об'єктами фінансування є конкретні проекти енергоконверсії, які можуть бути галузевими, секторальними, територіальними, комунальними, підприємницькими та окремих домогосподарств. Отримувачами фінансування можуть бути державні, комунальні та приватні структури, проекти яких відібрані як пріоритетні для фінансування.

Фінансування проектів Фондом може здійснюватись на таких умовах: 1) співфінансування фіксованих тарифів і надбавок на електроенергію вироблену з ВДЕ за схемою 30х70% і 50х50%; 2) співінвестування проектів за схемою 30х70; 50х50; 3) компенсація відсоткових ставок за кредитами в розмірі 50% і 100%; 4) надання гарантій банкам при кредитуванні придбання обладнання, під заставу; 5) безкоштовна передача проектно-кошторисної документації; 6) безкоштовна передача новітніх технологій; 7) здійснення моніторингу процесу інвестування.

Основні механізми співфінансування за участю фонду в забезпеченні сталого низьковуглецевого розвитку можливі за схемами:

- 1+1+1 – фонд + держава + приватний капітал;
- 1+1+1 – фонд + місцева влада + приватний капітал;
- 1+1+1 – фонд + держава + місцева влада;
- 1+1 – фонд + держава;
- 1+1 – фонд + приватний капітал;
- 1+1 – фонд + місцева влада.

На проекти схвалені фондом поширюються всі пільги і преференції, які діють за національним законодавством (тарифних, фіскальних, бюджетних, адміністративних) та за міжнародними нормами і договорами.

З метою максимального ефективного використання коштів фонду важливим є використання таких механізмів, які забезпечують найбільший мультиплікаційний ефект в нарощуванні інвестиційного потенціалу фонду. З цієї метою автором розроблено один із сценаріїв поєднання різних механізмів фінансової підтримки фондом інвестиційних ініціатив приватного капіталу (табл. 1)

За цим сценарієм, який розроблений на основі певних припущень в розподілі коштів, виходячи з досвіду кіотських механізмів, мультиплікаційний ефект нарощування інвестицій доведений до чотирьох. Тобто загальна сума інвестицій, які можуть бути залучені в енергоконверсію за рік збільшуються проти коштів, безпосередньо вкладених фондом в 4

рази. В різні роки в різних регіонах світу можуть складатись різні схеми розподілу коштів фонду на основі заявок урядів країн і приватних компаній. Однак розрахунки показують, що завдяки раціональному розподілу коштів фонду загальні обсяги інвестицій можна легко збільшити в 2-3 рази.

Таблиця 1

Мультиплікація транснаціональних інвестицій в сталий низьковуглецевий розвиток завдяки використанню механізмів Глобального антивуглецевого фонду, в млрд дол. [розроблено автором]

Механізми залучення коштів	Припущення щодо розподілу коштів Фонду	Кошти приватного капіталу	Разом
1. Компенсація відсотків за кредитами (в середньому 4% річних)			
• половини відсотків за середньостроковими кредитами (на 10 років)	100	500	600
• всі відсотки за довгостроковими кредитами (на 20 років)	100	125	225
2. Співінвестування проектів в частині їх вартості			
• 30%	150	350	500
• 50%	50	50	100
3. Співфінансування фіксованих тарифів і надбавок в частині:			
• 30%	150	350	500
• 50%	50	50	100
4. Надання гарантії за кредитами на придбання обладнання під його заставу	56	56	112
5. Безкоштовна передача інноваційних технологій	30	270	300
6. Безкоштовна передача проектно-кошторисної документації	30	270	300
Всього	716	2021	2734

З таблиці 1 видно, що найбільш мультиплікаційним механізмом є компенсація половини відсотків за середньостроковими кредитами, виданими на 10 років на цілі енергоконверсії, яка забезпечує шестикратне збільшення суми капіталу. Безперечно, це насамперед вигідно фонду. Наприклад тим, що приватна компанія (ТНК) спочатку бере банківський кредит та інвестує його, а фонд сплачує відсотки постфактум, протягом періоду окупності, коли об'єкт уже працює на економіку. Однак це вигідно і приватному капіталу, адже частка фонду у кінцевій вартості проекту (зі сплаченими відсотками за кредити) становить майже 17%. При цьому отриманий ТНК банківський кредит інвестується разово – протягом 1-2 років, а фонд сплачує половину кредитних відсотків – всі 10 років періоду окупності проекту.

Менш вигідні для Фонду механізми компенсації всіх відсотків за довгостроковими кредитами, оскільки частка фонду тут зростає з 17% до 44% кінцевої вартості проекту. Однак фонд може піти на таку підтримку насамперед щодо капіталомістких об'єктів безвуглецевої енергетики з тривалим періодом окупності та високим ступенем інноваційності. І знову ж вигода фонду в такій підтримці в тому, що ТНК спочатку (як би авансом) бере кредит у банку, інвестує його в проект, а потім постфактум протягом періоду окупності отримує від фонду компенсацію відсоткових ставок за отримані

кредити. Для ТНК цей механізм вигідний насамперед високою часткою участі фонду у співінвестуванні.

Схожа ситуація із застосуванням механізмів прямого співінвестування. В обох механізмах частка Фонду у співінвестуванні досить висока – 30 і 50%. Безперечно, це вигідно приватним компаніям, ще й тим, що співінвестування фонду відкривається з самого початку роботи над проектом за узгодженою між сторонами процедурою. Вигода фонду полягає в тому, що до проекту долучається приватний капітал, відповідно в обсягах 70 і 50%. Звичайно, Фонд такі механізми має пропонувати для дуже радикальних та високо інноваційних в екологічному відношенні проектів, з тривалим періодом окупності і певними ризиками.

Механізми співфінансування Фондом фіксованих тарифів та надбавок на електроенергію з ВДЕ зумовлені насамперед їх високою актуальністю і ефективністю. Ці механізми особливо важливі для уже діючих сонячних та вітряних електростанцій, які ще не вийшли на конкурентний режим. В даному випадку співфінансування можливе як з державною чи місцевою владою, так і з приватним капіталом (ТНК). Але ці механізми теж досить динамічні, як в часі, так і на території. Частка співфінансування Фонду може бути різною за країнами і в часі.

Зазначені механізми широко використовуються на національному рівні. Однак там вони дуже часто використовуються всупереч здоровій конкурентній

поведінці, що призводить до дискредитації та структурних перекосів, таких як протекціонізм та демпінгування з боку окремих країн. На відміну від національного рівня використання цих механізмів Фонд може істотно обмежити їх використання на шкоду здоровій конкуренції та не допустити негативних деструктивних перекосів. Тобто Фонд може забезпечити максимально позитивне використання цих механізмів унеможливити їх негатив і деструктивні прояви.

Важливе значення для забезпечення високоефективного використання коштів Фонду має раціональний вибір і поєднання різних механізмів фінансової підтримки інвестиційних ініціатив приватного капіталу. Тут теж є свої пріоритети і застереження стосовно основних типів інвестиційних проектів з енергоконверсії. Так, для створення

потужностей з сонячної та вітрової енергетики, які забезпечують найбільш радикальне розв'язання проблеми енергоконверсії на безвуглецевій основі можуть бути прийняті всі можливі механізми, на яких може бути досягнута домовленість з приватним капіталом щодо співпраці (табл. 2) Що стосується створення потужностей малих і мінігідро- та геотермальних станцій, а також біоенергетики (спалювання біомаси і біогазу) тут участь фонду у співфінансуванні фіксованих надбавок і тарифів не доцільна, оскільки електроенергія з їх ВДЕ значно дешевша, ніж з сонячної та вітрової енергетики. Аналогічно співінвестування фонду до половини вартості проектів з енергоконверсії у сфері економіки, крім житлово-комунального господарства (ЖКГ) для споживачів соціальної та бюджетної сфери, теж недоцільне.

Таблиця 2

Матриця пріоритетів застосування механізмів фінансової підтримки Глобальним антивуглецевим фондом для різних типів проектів [розроблено автором]

Основні типи проектів енергоконверсії (створення низьковуглецевих потужностей)	Механізми підтримки								
	Компенсація відсотків за кредитами		Спів-інвестування проектів		Співфінансування фіксованих тарифів і надбавок		Гарантії за кредитами на обладнання	Передача технологій	Передача проектної документації
	50%	100%	30%	50%	30%	50%			
1. Сонячної енергетики	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Вітрової енергетики	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3. Малих і міні гідро- та геотермальних станцій	+	+	+	+			+	+	+
4. Біоенергетики (для найменш розвинених країн)	+	+	+	+			+	+	+
5. У ЖКГ (для споживачів бюджетної сфери)	+	+	+	+			+	+	+
6. У ЖКГ (для малого бізнесу)	+	+	+				+	+	+
7. У міському господарстві	+	+	+				+	+	+
8. На громадському транспорті (для малого бізнесу)	+	+	+				+	+	+
9. У місцевих переробних галузях (для малого бізнесу)	+	+					+	+	+
10. У сфері споживчого обслуговування (для малого бізнесу)	+	+					+	+	+

В інших секторах економіки співфінансування Фонду в частині 30% вартості проектів з інвестування енергоконверсії доцільно обмежити лише для малого бізнесу. У секторах міського господарства,

громадського транспорту, сфери обслуговування споживачів участь фонду може бути обмежена компенсацією відсоткових ставок за кредитами для малого бізнесу, та для муніципальних підприємств у

найменш розвинених країнах. Водночас для всіх типових проектів доцільна участь Фонду у наданні гарантії за кредитами (під контролем Фонду), придбанні і безплатній передачі інноваційних технологій та проектно-кошторисної документації, оскільки ці витрати, як правило, не перевищують 10% вартості проектів, або високий рівень гарантії ліквідності гарантії (наприклад за кредитами на придбання обладнання).

Зазначені в таблиці 1 механізми у свою чергу можуть диференціюватись за регіонами і видами проектів з енергоконверсії. З цією метою континенти планети доцільно умовно поділити на пояси, залежно від сприятливості розвитку та ефективності тих чи інших типових проектів енергоконверсії. Наприклад Північна Європа є дуже сприятливою для розвитку морської, вітрової енергетики, реальні технічні та економічні потужності якої, за оцінками експертів, у 5-6 разів перевищують потреби регіону в електроенергії. На Півдні Європи навпаки можуть бути успішно реалізовані проекти розвитку сонячної енергетики, де вартість 1 КВт сонячної енергії уже зрівнялось з енергією, отриманою з теплових електростанцій на вуглецевих енергоносіях. Це ж стосується Північної Африки, Малої Азії, Аравійського півострова, Австралії. Регіон Центральної Африки, Південної і Південно-Східної Азії, а також Океанії тривалий час ще буде змушений використовувати біоенергетику (споживання біомаси і біогазу), енергія якої тут найдешевша, а ресурси – безмежні. До речі, цей сектор енергетики є досить трудомістким, що має велике значення для густонаселених країн регіону, з низьким рівнем зайнятості та заробітних плат.

Важливе соціальне значення мотивації енергоконверсії в тих секторах економіки, де середній і малий бізнес, а також домогосподарства. Адже це може суттєво сприяти підвищенню зайнятості та доходів населення, а також скорочення (економії) витрат в домашніх господарствах. Тому механізми фондової підтримки доцільно диференціювати як за типами проектів енергоконверсії, так і за видами бізнесів, які доцільно залучити в цю сферу. При цьому треба виходити з наступних постулатів.

➤ Головним завданням щодо залучення ТНК є мультиплікація капіталу, а отже використання тих механізмів фондової підтримки, які це найкраще забезпечують.

➤ Головне завдання для залучення середнього бізнесу – теж втягування його капіталу та сприяння йому в участі в проектах.

➤ Для малого бізнесу головне завдання механізмів фондової підтримки також співфінансування та гарантування включення в ринок електроенергії.

➤ Для домашніх господарств головне завдання механізмів фондової підтримки – максимальний охват суб'єктів господарської діяльності у малих секторах економіки, особливо у житлово-комунальному, готельно-ресторанному господарстві. Враховуючи дріб'язковість проектів тут можуть бути задіяні різні механізми підтримки та їх витрати.

ВИСНОВКИ

1. Головне завдання запровадження ефективної системи глобального централізованого фінансування антивуглецевих заходів з глобального антивуглецевого фонду полягає не стільки в прямому покритті витрат, як у мотивації залучення великих обсягів приватного капіталу через різні стимулюючі механізми співфінансування фонду і бізнесу; компенсація фондом відсоткових ставок за кредитами та інше. Такі мотиваційні механізми здатні забезпечити залучення загальних обсягів фінансування у 2-3 рази.

2. Варіанти поєднання механізмів фондової підтримки і типів проектів енергоконверсії передбачають широкий вибір варіантів рішень. В одних регіонах, країнах можуть бути застосовані одні механізми, в інших – інші. Конкретні варіанти визначають з урахуванням можливостей та пропозицій потенційних виконавців проектів, тендерних можливостей визначення фінансування та вибору виконавців і їх проектних пропозицій. Робота в цій сфері може проводитись аналогічно, як це робиться із застосуванням кіотських механізмів.

Список використаних джерел

1. Межправительственные, не правительственные и финансовые организации, занимающиеся вопросами охраны окружающей среды. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ref.rushkolnik.ru/v59380/?page=3>

2. Международные организации. Конференция ООН по окружающей среде и устойчивому развитию (1992) и направления развития цивилизации в XXI в. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mserschoolkush.narod.ru/pchelka/book/eco_sga/2_5_37.htm

3. Принципы ответственных инвестиций. Отчет секретариата о результатах 2007 года. Внедрение, оценка и руководство. Финансовая инициатива программы организации ООН по окружающей среде (ЮНЕП). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.unpri.org/report07

4. Lorrain van Kerkhoff, Imran Habib Ahmad, Jamie Pittock, Will Steffen. Designing the Green Climate Fund: How to Spend \$100 Billion Sensibly. / Environment, May-June 2011. / [Electronic Resource] – Mode of access: <http://www.environmentmagazine.org/Archives/Back%20Issues/2011/May-June%202011/green-climate-fund-full.html>

5. Фінансування заходів по енергозбереженню від надходжень від податку на двоокис вуглецю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/576/1/Masliukivska_Finansuvannia%20zakhodiv.pdf

6. Французский экологический фонд – уникальный опыт. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ambafrance-by.org>

7. Герасимчук И. Экологическая практика транснациональных корпораций. Москва. 2007. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wwf.ru/data/pub/gerasimchuk.pdf>

8. Длуголески Э., Лафельд С. Изменение климата и финансовый сектор: перспективы деятельности // Совместный доклад Allianz Group и WWF International. - М.: WWF, Allianz Group. 2006. – 60 с.

9. Герасимчук И., Илюмжинова К., Шорна А. Чистая выгода для России: преимущества ответственного финансирования. Доклад Программы по экологизации рынков и инвестиций WWF // Под ред. И. Герасимчук, К. Илюмжиновой и А. Шорна. - М.: Франкфурт-на-Майне – Йоханнесбург: WWF, 2010.

10. Левандівський О.Т. Інструменти фінансово-економічного регулювання природокористування та відтворення природних ресурсів [Електронний ресурс]. / О.Т.Левандівський – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2010_1/91.pdf

11. Полонская Ю. Российский финансовый сектор в низкоуглеродном мире: на пороге перемен. //

«Проектное финансирование – International and russian project finance» № 1-2 (001-002) 2010. – 60 с.

12. Green Climate Fund / [Electronic Resource] – Mode of access: <http://gcfund.net/home.html>

13. Fifth Meeting of the Board. Green Climate Fund. / [Electronic Resource] – Mode of access: <http://gcfund.net/documents/board-meeting-documents.html#464>

14. Purvis N., Stevenson A. Rethinking Climate Diplomacy. New ideas for transatlantic cooperation Post-Copenhagen [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.gmfus.org/brusselsforum/2010/docs/BF2010-Paper-Purvis-Stevenson.pdf>.

15. Green Climate Fund Board meeting concludes after lively exchanges. TWN Info Service on Climate Change (Mar13/02) / [Electronic Resource] – Mode of access: <http://www.twinside.org.sg/title2/climate/info.service/2013/climate130302.htm>

ХОМУТЕНКО

Алла Віталіївна
allakhomytenko@mail.ru

УДК 336.227

ПОДАТКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ З
НЕРЕЗИДЕНТАМИ: АКТУАЛЬНІ
АСПЕКТИ

ХОМУТЕНКО

Віра Петрівна
homutenko-vera@mail.ruTAX RELATIONS WITH NON-RESIDENTS:
ACTUAL ASPECTSк.е.н., доцент кафедри
фінансів, Одеський національний економічний університетк.е.н., професор кафедри
фінансів, Одеський національний економічний університет

У статті досліджені актуальні аспекти оподаткування доходів у вигляді процентів за кредитами, отриманими від нерезидентів. Обґрунтовано необхідність урахування норм підписаних міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування між країнами. Визначено, що з метою застосування, передбаченого нормами міжнародних угод, зменшення ставок податку на доходи до процентів, які виплачуються нерезиденту за користування кредитом, резиденту України необхідно дотриматися ряду правових вимог.

В статье исследованы актуальные аспекты налогообложения доходов в виде процентов по кредитам, полученным от нерезидентов. Обоснована необходимость учета норм подписанных международных договоров об избежание двойного налогообложения между странами. Определено, что с целью применения, предусмотренного нормами международных соглашений, уменьшения ставок налога на доходы к процентам, которые выплачиваются нерезиденту за пользование кредитом, резиденту Украины необходимо соблюсти ряд правовых требований.

The actual aspects of taxation of income from interest on loans received from non-residents were examined in the article. The necessity of taking into account the norms of international agreements signed on the avoidance of double taxation between the two countries was substantiated. It was determined that in order to use reduced income tax rates to the interest for the use of credit, that is paid resident of Ukraine to non-residents is necessary to observe a number of legal requirements.

Ключові слова: податкові правовідносини, нерезиденти, проценти за користування кредитом, податок на доходи, міжнародні угоди

Ключевые слова: налоговые правоотношения, нерезиденты, проценты за пользование кредитом, налог на доходы, международные соглашения

Keywords: tax relations, non-residents, interest on the loan, the income tax, international agreements

ВСТУП

На певному етапі своєї діяльності будь-яке підприємство стикається з необхідністю залучення додаткових фінансових ресурсів. Традиційно найбільш поширеним способом поповнення обігових коштів на підприємстві виступає кредитування. Позичальниками таких коштів можуть бути банківські та небанківські фінансові установи як резиденти України, так і нерезиденти. За умов деструктивних змін вітчизняної економіки, коли облікова ставка Національного банку України (далі – НБУ) у 2015 році сягнула 30% [1], а загальний рівень рентабельності підприємств склав 2,4% (найбільший показник зафіксовано по галузі освіти – 23,3% та по транспорту, складському господарству, поштовій і кур'єрській діяльності – 10,6%) [2], залучення фінансових ресурсів у фінансових установах України стає неможливим. Саме тому, виникає об'єктивна необхідність пошуку кредиторів за межами України, які пропонують вигідніші фінансові умови (наприклад, облікова ставка на Кіпрі у 2015 році становила 4,56% [3]).

Підприємство, що вирішує поповнити обігові кошти за рахунок узяття кредитів у нерезидентів повинно прорахувати усі фінансові наслідки та ризики такої операції. При цьому, варто враховувати, що фінансові зобов'язання у позичальника – резидента України виникають не лише по поверненню кредитів та виплаті відсотків за користування ними, а й по сплаті податків. У цьому контексті актуалізується необхідність визначення податкових наслідків для такого позичальника з операцій, пов'язаних з отриманням кредиту від нерезидента та виплаті такій особі процентів.

Проблематику податкових правовідносин взагалі, в тому числі й щодо операцій з виплати доходів нерезидентам, досліджували: П. В. Мельник, Л. В. Тарангул, А. М. Соколовська та інші науковці. Проте, найактуальнішими джерелами інформації виступають національні нормативно-правові акти, зокрема Податковий кодекс України, та міжнародні документи.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні актуальних аспектів податкових правовідносин

резидентів України при виплаті доходів у вигляді процентів за користування кредитами нерезидентам.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є ресурси Internet, нормативно-правові акти України, міжнародні угоди та стандарти.

При проведенні дослідження використано методи системного та структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог міжнародного та національного законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Статтею 103.2. Податкового кодексу України (далі – ПКУ) визначено, що «особа (податковий агент) має право самостійно застосувати звільнення від оподаткування або зменшену ставку податку, передбачену відповідним міжнародним договором України на час виплати доходу нерезиденту, якщо такий нерезидент є бенефіціарним (фактичним) отримувачем (власником) доходу і є резидентом країни, з якою укладено міжнародний договір України. Застосування міжнародного договору України в частині звільнення від оподаткування або застосування пониженої ставки податку дозволяється тільки за умови надання нерезидентом особі (податковому агенту) документа, який підтверджує статус податкового резидента ... » [4, ст. 103.2]. Таким документом, як слідує з норм ПКУ, є довідка, видана компетентним (уповноваженим) органом зарубіжної країни, яка легалізована в Україні та перекладена професійним бюро. Довідка може бути затребувана, як особою, що виплачує доходи на користь нерезидента, так і контролюючим органом (Державною фіскальною службою України) на дату, що передує даті виплати доходу.

Таким чином, підставами для застосування звільнення (зменшення) від оподаткування доходів із джерелом їх походження з України або зменшення ставки податку, що передбачена відповідними міжнародними договорами, є документальне підтвердження того, що:

- нерезидент, якому перераховується дохід, має статус податкового резидента;
- у податкового агента є в наявності належно оформлена довідка (або нотаріально засвідчена копія), яка підтверджує, що нерезидент є резидентом країни, з якою Україна уклала міжнародний договір;
- між Україною та країною нерезидента укладено Угоду про уникнення подвійного оподаткування;
- нерезидент є бенефіціаром (фактичним) отримувачем (власником) доходу.

Крім того, Положенням «Про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам» передбачено необхідність реєстрації кредитних договорів та додаткових угод до них у НБУ [5].

Слід зазначити, що правовідносини резидентів України з нерезидентами регулюються як нормами вітчизняного й міжнародного законодавства, так і нормами підписаних й ратифікованих міжнародних угод. Згідно з положеннями статті 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на

обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [6, ст. 9]. Крім того, положеннями ст. 19.2 Закону України «Про міжнародні договори України» встановлено, що «якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» [7, ст. 19.2]. Підтверджує це й ст. 3.2 ПКУ, якою передбачено, що «якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору» [4, ст. 3.2]. Таким чином, норми ратифікованих Україною міжнародних документів мають вищу юридичну силу, порівняно з національним законодавством.

Все вище зазначене свідчить, що податкові наслідки отримання резидентом України кредиту від нерезидента в першу чергу залежить від наявних міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування. Саме тому, необхідним є дослідження податкових правовідносин на прикладі. Припустимо, що резидент України вирішив отримав кредит від нерезидента – фінансової компанії Кіпру. Слід зазначити, що між Республікою Кіпр і Україною укладено Конвенцію «про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи» (далі – Конвенція), яка визначає порядок оподаткування певних видів доходів, отриманих на території однієї з таких країн відповідними резидентами [8]. Водночас, слід урахувати, що норми Конвенції почали застосовуватися лише з 1.01.2014 р., а до цього на відповідні операції поширювались норми Угоди між Республікою Кіпр і Союзом Радянських Соціалістичних Республік про уникнення подвійного оподаткування прибутку і майна (далі – Угода) [9].

Зауважимо, що дія Конвенції «поширюється на податки на доходи, що стягуються від імені Договірної Держави або її адміністративно-територіальних одиниць, або місцевих органів влади, незалежно від способу їхнього стягнення» [8]. Відповідно до норм Конвенції «податками на доходи вважаються всі податки, що справляються із загальної суми доходу, або з елементів доходу, у тому числі податки на доходи від відчуження рухомого чи нерухомого майна та податки на загальну суму заробітної плати або платні, сплачуваної підприємствами» [8]. У п. 2.3 Конвенції визначено такі податки окремо для кожної країни, зокрема в Україні це: податок на прибуток підприємств і податок на доходи фізичних осіб, а на Кіпрі: прибутковий податок, корпоративний податок на прибуток, спеціальний внесок на оборону Республіки і податок на доходи від відчуження майна. Таким чином, дія Конвенції поширюється на податки на доходи, що стягуються від імені Договірної Держави, а саме України, отримані, в тому числі й, у вигляді процентів за користування кредитними коштами.

У ст. 14.1.206 ПКУ наведено визначення процентів як: «дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора як плата за використання залучених на визначений або невизначений строк коштів або майна. До процентів включаються: а) платіж за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит; ...» [4, ст. 14.1.206]. Такі сплачені на користь нерезидентів в іноземній валюті проценти для цілей оподаткування перераховуються у національну валюту за курсом НБУ на дату здійснення операції [10]. Водночас, слід урахувати, що проценти за користування наданими кредитами резиденти України, відповідно норм Конвенції, повинні були почати оподатковувати лише з 1.01.2014 р., так як угодою, яка діяла раніше, між Урядом СРСР і Урядом Республіки Кіпр, було передбачено, що проценти не підлягають оподаткуванню в державі, у якій знаходиться джерело їх сплати [9].

Статтею 11.1 Конвенції встановлено, що «проценти, що виникають у Договірній Державі і сплачуються резиденту іншої Договірної Держави, можуть оподатковуватись у цій іншій Державі, якщо такий резидент є особою - фактичним власником таких процентів» [8]. З цієї норми слідує, що доходи кіпрської фінансової компанії, отримані у вигляді процентів підлягають оподаткуванню в Республіці Кіпр, у разі якщо вона є «фактичним власником таких процентів».

Фінансова компанія виступатиме власником таких процентів, зокрема, у випадку, коли така установа включатиме отримані проценти до складу своїх доходів, які підлягають оподаткуванню. Так, зауважимо, що, відповідно до вимог п. 8 Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 18 «Дохід», «у будь-яких агентських відносинах валове надходження економічних вигід включає суми, які отримані від імені принципала, але не спричиняють збільшення власного капіталу підприємства. ... Суми, отримані від імені принципала, не є доходом. Натомість доходом є сума комісійних» (далі – Стандарт 18) [11]. Аналогічний склад доходів підприємства передбачено п. 6 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: «не включається до складу доходів суми надходжень за договором комісії, агентським та іншим аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо» [12]. Таким чином, проценти за користування кредитом, перераховані кіпрській фінансовій компанії, є її власними доходами. Це підтверджує також і п. 8 Стандарту 18, у якому дохід визначено як «збільшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді надходження або збільшення корисності активів чи зменшення зобов'язань, що веде до збільшення власного капіталу, крім випадків, пов'язаних із внесками учасників власного капіталу. Дохід включає як дохід від звичайної діяльності, так і прибуток від інших операцій. Дохід від звичайної діяльності є доходом, який виникає в ході звичайної діяльності суб'єкта господарювання і позначається різними назвами, а саме: продаж, гонорари, відсотки, дивіденди та роялті» [11, п. 8].

Зауважимо, що норми національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (далі – Положення) узгоджені з зазначеними вище міжнародними. Так, у п. 3 Положення зазначено: «доходи – збільшення економічних вигід у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)» [13]. Крім того, ст. 1.3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» визначено, що «дата валютування – зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки є дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача» [14, ст. 1.3]. Таким чином, нерезидент є фактичним власником перерахованих резидентом України на його користь процентів за користування кредитом.

В частині оподаткування процентів Конвенція передбачає, що «такі проценти можуть також оподатковуватись у Договірній Державі, в якій вони виникають, і відповідно до законодавства цієї Держави, але якщо особа - фактичний власник процентів є резидентом іншої Договірної Держави, податок, що стягується таким чином, не повинен перевищувати 2 відсотків від загальної суми процентів. Спосіб застосування цих обмежень встановлюється компетентними органами Договірних Держав за взаємною домовленістю» [8, ст. 11.2]. Водночас, слід враховувати, що ст. 141.4.2 ПКУ передбачено, що резидент, який виплачує доходи, в тому числі й у вигляді процентів, на користь нерезидента, зобов'язаний утримати податок у розмірі 15%, якщо інше не передбачене міжнародними угодами. У нашому випадку, відповідно до норм Конвенції, позичальник – резидент України при виплаті процентів за користування кредитними коштами повинен утримувати 2% податку від загальної суми перерахованих процентів.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи зазначимо, що з метою недопущення податкових правопорушень підприємство – резидент України, яке вирішило поповнити свої обігові кошти за рахунок кредиту від нерезидента, повинно:

- ретельно дослідити в цій царині національне, міжнародне законодавство та укладені між Україною та відповідною країною чинні угоди;
- виконати встановлені нормами права адміністративні вимоги, зокрема, зареєструвати кредитний договір у НБУ, отримати довідку від нерезидента, яка буде підтверджувати його статус як резидента відповідної країни та як бенефіціарного отримувача доходу.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: http://www.centralbank.gov.cy/nqcontent.cfm?a_id=15201

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1433749904509397>

5. Постанова Правління НБУ «Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам» від 17.06.2004 р. № 270. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0885-04>

6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

7. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2014 р. № 1906-IV. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

8. Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи від 8.11.2012 р. –

[Електронний ресурс]: // – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/196_016

9. Соглашение между Правительством Союза Советских Социалистических Республик и Правительством Республики Кипр об избежании двойного налогообложения доходов и имущества від 29.10.1982 р. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/196_050

10. Наказ Міністерством фінансів України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» від 10.08.2000 р. № 193. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 «Дохід» від 1.01.2012 р. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_025

12. Наказ МФУ «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» від 29.11.1999 р. № 290. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>

13. Наказ МФУ «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73. – [Електронний ресурс]: // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

МОСІЙЧУК

Марія Миколаївна

mosiychuk_maria@mail.ru

старший викладач кафедри обліку і аудиту, Національний університет водного господарства та природокористування

УДК 657.6

МЕТОДИКА ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ

METHODOLOGY OF THE FINANCIAL ANALYSIS OF OPERATING PERFORMANCE: IDENTIFICATION OF FINANCIAL STANDING OBJECTS

Стаття присвячена визначенню об'єктів аналітичного забезпечення управління операційною діяльністю. Ідентифіковано взаємозв'язок окремих статей активу і пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) з операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю. Встановлено перелік статей, що пов'язані безпосередньо з операційною діяльністю підприємства.

Статья посвящена определению объектов аналитического обеспечения управления операционной деятельностью. Идентифицировано взаимосвязь отдельных статей актива и пассива Баланса (Отчета о финансовом состоянии) с операционной, инвестиционной и финансовой деятельностью. Установлен перечень статей, которые связаны непосредственно с операционной деятельностью предприятия.

The paper is devoted to the purpose of identifying the objects of analytical support of operations management. The interconnection of particular asset and liability items of the Balance sheet (Financial report) with the operation, investment and financial activities has been identified. The items directly connected with the enterprise operating performance have been determined.

Ключові слова: аналіз, фінансовий стан, операційна діяльність

Ключевые слова: анализ, финансовое состояние, операционная деятельность

Keywords: analysis, financial standing, operating performance

ВСТУП

Операційна діяльність є економічним фундаментом, що обумовлює повноцінне функціонування підприємства, виконання його статутних завдань. Управління операційною діяльністю можливе шляхом використання якісного аналітичного забезпечення. Однак на сьогодні відсутня методика аналізу операційної діяльності, яка базується на системному підході і враховує інформаційні потреби багатьох зацікавлених сторін. Дослідженню теоретико - методичних засад аналітичного забезпечення управління операційною діяльністю присвячено роботи Д.П. Волкова [1], Т.О. Коноваліхіної [2], О.М. Костенко [3], І.Д. Лазаришиної [4], Є.В. Мниха [5], В.Я. Нусінова [6], П.Я. Поповича [7], Р.П. Юзві [8] та інших науковців.

Однак недостатньо дослідженими є ряд теоретичних положень і методичних підходів до аналізу операційної діяльності в системі управління, а саме: недостатньо чітко визначено об'єкти аналізу в частині оцінки фінансового стану підприємства за даними ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні основних об'єктів фінансового аналізу; ідентифікації взаємозв'язку статей активу і пасиву Балансу (Звіту

про фінансовий стан) з операційною, інвестиційною, фінансовою діяльністю.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи стали наукові праці, матеріали періодичних видань.

Під час виконання дослідження використано методи: аналізу і синтезу, узагальнення та групування.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналітичне забезпечення є передумовою прийняття виважених і своєчасних управлінських рішень щодо операційної діяльності у розрізі різних його видів та напрямів – основної та іншої операційної діяльності.

Основною відмінністю і водночас пріоритетом аналізу операційної діяльності є те, що його слід розглядати у двох площинах – управлінського (техніко-економічного) та фінансового аналізу. Фінансовий аналіз, за своєю суттю, пов'язаний з фінансовими ресурсами і результатами операційної діяльності та грошовими потоками, що обслуговують окремі процеси та операційну діяльність у цілому. На рис. 1 наведено основні об'єкти фінансового аналізу операційної діяльності, узгоджені з структурою і

змістовним наповненням форм фінансової звітності згідно НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової

звітності» [9] і Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності [10].

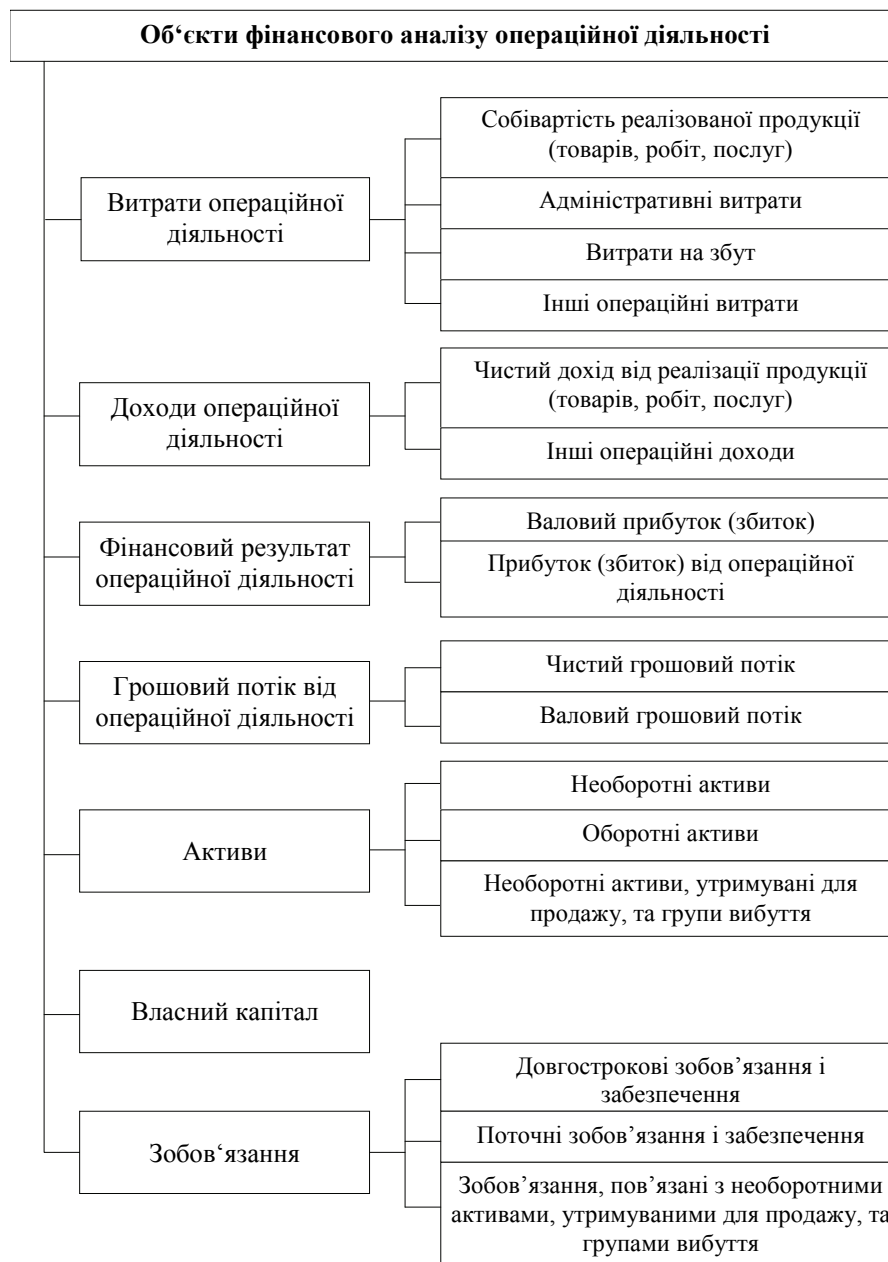

Рис. 1. Об'єкти фінансового аналізу операційної діяльності [розроблено автором]

Основним джерелом інформації для проведення аналізу фінансового стану є ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)». Ця форма використовуються для проведення ретроспективного фінансового аналізу. Однак за потребою інформація з неї доповнюється даними синтетичного та аналітичного обліку.

Традиційно дані Балансу (Звіту про фінансовий стан) використовуються для розрахунку абсолютних і відносних показників незалежно від цільової спрямованості аналізу щодо видів діяльності – операційної, інвестиційної і фінансової, оскільки

певною мірою така диференціація є складною, хоча у Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) та Звіті про рух грошових коштів інформація деталізується саме за видами діяльності. Отже, виникає потреба ідентифікації статей (показників) активу і пасиву Балансу (Звіт про фінансовий стан) щодо їх причинно-наслідкових залежностей і функціональних зв'язків з операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю, що є вкрай важливо для подальшого удосконалення методики фінансового аналізу операційної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язок статей активу ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» з видами діяльності підприємства [розроблено автором]

Стаття ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»	Операційна діяльність	Фінансова діяльність	Інвестиційна діяльність
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	+	-	+
Незавершені капітальні інвестиції	+	+	+
Основні засоби	+	-	+
Інвестиційна нерухомість	+	-	+
Довгострокові біологічні активи	+	-	+
Довгострокові фінансові інвестиції	-	+	+
Довгострокова дебіторська заборгованість	+	+	+
Відстрочені податкові активи	+	-	+
Гудвіл	-	-	+
Інші необоротні активи	+	+	+
II. Оборотні активи			
Виробничі запаси	+	-	+
Незавершене виробництво	+	+	+
Готова продукція	+	-	-
Товари	+	-	+
Поточні біологічні активи	+	-	+
Векселі одержані	+	+	+
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	+	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами	-	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	-	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	-	+	+
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	+	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	+	-	+
Поточні фінансові інвестиції	-	+	+
Гроші та їх еквіваленти	+	+	+
Витрати майбутніх періодів	+	-	-
Інші оборотні активи	+	-	-
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	+	-	-

Системно в активі Балансу (Звіті про фінансовий стан) пов'язаними з усіма трьома видами звичайної діяльності підприємства є: незавершені капітальні інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, інші необоротні активи, незавершене виробництво, векселі одержані, гроші та їх еквіваленти. Водночас є ряд статей, які мають чітку цільову спрямованість щодо операційної діяльності: готова продукція, дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків, витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи, необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття. Також логічно і суттєво пов'язаними з операційною діяльністю є такі статті активу, як основні засоби, нематеріальні активи, виробничі запаси, товари та ін.

Поряд з активами необхідно встановити характер взаємодії з операційною та іншими видами діяльності статей (показників) пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан) (табл. 2).

В пасиві Балансу (Звіті про фінансовий стан) також простежується значний взаємозв'язок з обслуговуванням процесів операційної діяльності, особливо в частині поточних та довгострокових зобов'язань і забезпечень. Практично всі статті другого і третього розділів пасиву балансу пов'язані з фінансовим забезпеченням операційної діяльності, обумовлюють рівень та характер взаємодії внутрішніх і зовнішніх контрагентів її процесів. Їх аналіз є необхідною складовою для відстеження ризиків і загроз операційної діяльності.

Таблиця 2

Взаємозв'язок статей пасиву ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» з видами діяльності підприємства [розроблено автором]

Стаття ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»	Операційна діяльність	Фінансова діяльність	Інвестиційна діяльність
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	-	-	-
Капітал у дооцінках	-	-	-
Додатковий капітал	-	-	+
Резервний капітал	-	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	+	+	+
Неоплачений капітал	-	-	+
Вилучений капітал	-	-	-
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	+	-	-
Довгострокові кредити банків	+	+	+
Інші довгострокові зобов'язання	+	+	+
Довгострокові забезпечення	+	-	-
Цільове фінансування	+	-	+
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	+	+	+
Векселі видані	+	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	+	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	+	-	+
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	+	+	+
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	+	-	+
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	+	-	+
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	-	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	+	+	+
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	+	-	-
Поточні забезпечення	+	-	-
Доходи майбутніх періодів	+	-	+
Інші поточні зобов'язання	+	+	+
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	+	-	-

ВИСНОВКИ

Таким чином, з урахуванням вищенаведеного вважаємо необхідним уточнення методики розрахунку показників ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», що використовуються для аналітичного забезпечення управління операційною діяльністю, що значно підвищить рівень якості та результативності управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Волков Д.П. Аналіз операційної діяльності машинобудівних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за

видами економічної діяльності)» / Д.П. Волков. – К., 2012. – 20 с.

2. Коноваліхіна Т.О. Облік та аналіз у системі управління операційною діяльністю підприємств ресторанного господарства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Т.О. Коноваліхіна. - К., 2011. - 19 с.

3. Костенко О.М. Управління витратами підприємства в процесі формування його фінансової результативності / О.М. Костенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. - 2009. Вип. 142. - Ч. 2. - С. 139-143.

4. Лазаришина І.Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика: монографія / І.Д. Лазаришина. – Рівне: НУВГП, 2005. – 369 с.

5. Мних Є.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: підручник / Є.В. Мних. – Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2008. – 513 с.

6. Оцінка економічної ефективності операційної та інвестиційної діяльності підприємств: монографія / В.Я. Нусінов, В.С. Адамовська, О.М. Жовна, М.І. Іщенко, Д.В. Колесніков, Н.М. Кругла, І.О. Лебідь, С.П. Лобов, Є.В. Міщук, О.М. Молодецька, О.В. Нусінова, А.Б. Ярова. - Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2013. -249 с.

7. Попович П.Я. Операційний аналіз: проблеми та перспективи розвитку: монографія / П.Я. Попович. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 168 с.

8. Юзва Р.П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Р.П. Юзва. — Т., 2011. — 20 с.

9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

10. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433 / [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://195.78.68.18/minfin/control/uk/publish/article?art_id=382859&cat_id=293536

РОМАНОВА

Тетяна Володимирівна
tands_r@mail.ru

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

УДК 338.2

СТРУКТУРНА ПЕРЕБУДОВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

THE RESTRUCTURING ECONOMY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF ENSURING ITS COMPETITIVENESS

Стаття присвячена дослідженню актуальної проблеми модернізації структури національної економіки. Охарактеризовано сучасний стан структури вітчизняної економіки, виділено її недоліки. Обґрунтовано напрями структурної перебудови економіки, які дозволять підвищити її конкурентоспроможність на світовому ринку.

Статья посвящена исследованию актуальной проблемы модернизации структуры национальной экономики. Охарактеризовано современное состояние структуры отечественной экономики, выделены ее недостатки. Обоснованы направления структурной перестройки экономики, которые позволят повысить ее конкурентоспособность на мировом рынке.

The article is devoted to topical problems of modernization of the structure of national economy. The current state of the structure of the domestic economy is characterized, its shortcomings highlighted. Formulated the basic directions of economic restructuring, which will improve its competitiveness in the global market.

Ключові слова: структура економіки, структурні диспропорції, структурна політика, інновації, структурна перебудова, конкурентоспроможність

Ключевые слова: структура экономики, структурные диспропорции, структурная политика, инновации, структурная перестройка, конкурентоспособность

Key words: the structure of the economy, structural imbalances, structural policy, innovation, structural adjustment, competitiveness

ВСТУП

На сучасному етапі економіка України має недостатньо диверсифіковану та розвинену структуру, що зумовлено сукупністю впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Швидка динаміка функціонування та зміни умов глобального економічного середовища, а також недостатньо ефективна структурна політика, зумовлюють низький ступінь адаптивності національної економіки до світового ринку. Реалізація системного підходу шляхом вироблення зваженої структурної політики може підвищити адаптивні характеристики національної економіки, а також направити її вектор розвитку в напрямі формування інноваційно-технологічної моделі економіки.

Серед вітчизняних науковців значна увага приділяється проблемі формування ефективної структурної політики. Над цією проблемою активно працюють, зокрема: О. Амоша, Ю. Бажал, С. Біла, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, О. Дацій, С. Дорогунцов, С. Єрохін, П. Єщенко, О. Красильников, О. Крихтін, І. Лукінов, О. Мельник, О. Мельниченко, А. Никифоров, О. Осауленко, А. Сухоруков, Л. Федулова, А. Філіпенко, М. Хвесик, С. Чистов, М. Чумаченко, А. Чухно, Л. Шабліста, Т. Шинкоренко, М. Якубовський та інші науковці. Разом з тим,

чимало аспектів даної тематики є недостатньо розкритими та обґрунтованими. До них відносяться й питання, пов'язані зі структурною перебудовою вітчизняної економіки, особливо у напрямку підвищення її конкурентоспроможності.

МЕТА РОБОТИ полягає у пошуку шляхів проведення ефективної структурної перебудови національної економіки, які забезпечать зростання її конкурентоспроможності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дослідження є система законів та категорій економічної теорії, фундаментальні положення теорії економічного розвитку, наукові праці вітчизняних учених та економістів, інформаційні ресурси у мережі Internet.

При проведенні дослідження використано методи порівняльного та статистичного аналізу, системного підходу та логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Конкурентоспроможність будь-якої країни в значній мірі залежить від якості структури економічної системи, передусім найважливіших її складових – виробництва й торгівлі, від ефективності їхньої взаємодії. Дослідження ролі та місця кожної з цих підсистем свідчить, що в їхньому розвитку за період трансформації економіки України склався

дисбаланс [1, с. 16]. При цьому, конкурентоспроможність країни – це здатність держави створювати таке національне бізнес-середовище, в якому вітчизняні виробники розвивають свої конкурентні переваги, займають стійкі позиції на певних сегментах світового ринку, завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує економічне зростання економіки на інноваційній основі [2].

В умовах сьогодення характерними особливостями економічних процесів у світі стають:

- намагання урядів розвинених країн вирішити проблеми надмірної заборгованості, що обмежуватиме ресурси для розвитку у короткостроковій перспективі та гальмуватиме міжнародні потоки інвестицій;
- підвищення ризиків зміни напрямку потоків капіталу в результаті зростання ринкових відсоткових ставок і повернення капіталів у розвинені країни з їх частковим виведенням із країн, що розвиваються;
- пригнічення глобальних товарних ринків через скорочення попиту в країнах, що розвиваються, та недостатній попит розвинених країн;
- збереження глобальної невизначеності щодо подальшої динаміки світової економіки на тлі відсутності дієвого та універсального переліку заходів стосовно досягнення цілей збалансованого розвитку [3, с. 62].

Найбільш критичними з точки зору потреб структурної модернізації та адаптації національної економіки загрозами є [4]:

- загострення глобальної конкурентної боротьби за інноваційні та інтелектуальні ресурси для створення національних конкурентних переваг;
- ймовірність закріплення низькотехнологічного характеру національної економіки та погіршення умов участі в міжнародному поділі праці;
- вичерпання поточних конкурентних переваг галузей економіки України, орієнтованих на зовнішній попит, внаслідок подорожчання імпортованих енергоресурсів;
- відсутність ефективних механізмів перерозподілу капіталу від традиційних до науково-технологічних секторів економіки;
- недостатній рівень використання інноваційного потенціалу як головного чинника адаптаційних можливостей економіки та зміцнення національної конкурентоспроможності.

Все це підтверджує зростаючу необхідність максимальної мобілізації існуючих резервів розвитку України вже у короткостроковому періоді.

Сучасний стан економіки України характеризується диспропорціями в структурі економіки, нерозвиненістю конкуренції, низьким рівнем інвестицій в інновації, науку і освіту, високим ступенем зносу основних виробничих фондів, низькою продуктивністю праці, відсутністю сформованих передумов для переходу до постіндустріальної стадії соціально-економічного розвитку тощо. Пріоритетним напрямом цієї трансформації є перехід від ресурсовитратної економіки на інноваційний шлях розвитку, що обумовлює необхідність теоретичного осмислення та

оцінювання структурних змін, які відбуваються в сучасній економіці, та вироблення на цій основі науково обґрунтованих практичних рекомендацій [5, с. 216].

Ефективність структурних реформ зростатиме, якщо поряд з безпосереднім регулюванням структурних пропорцій держава координуватиме діяльність ринкових механізмів, що впливають на структурні особливості економіки. До основних самоорганізаційних механізмів структурного розвитку слід віднести механізм ціноутворення, конкуренції, нагромадження та переливання капіталу, циклічного розвитку, міжнародної конкуренції, валютного курсу, міжнародного переливання капіталу, загальносвітових криз [6, с. 77].

Найважливішою особливістю розвитку української економіки на сьогодні та в найближчій перспективі є необхідність переходу на інноваційно-технологічну модель розвитку, що дозволить здійснити структурну перебудову національної економіки.

Проблема структурної модернізації економіки України набула особливої гостроти у зв'язку з поглибленням деформацій у структурі вітчизняної економіки, які досягли критичної межі, про що наочно свідчить низький рівень інноваційної діяльності, висока зношеність основного капіталу, низькотехнологічний розвиток країни, обмеженість інвестиційних ресурсів тощо. [7, с. 26]. Відтворення промислового виробництва відбувається за рахунок низьких та середньонизьких технологій без модернізації виробничої бази. Крім того, низький рівень диверсифікації промислового виробництва, а також переважний розвиток середньо та низькотехнологічних видів економічної діяльності складає підґрунтя для подальшої деградації структури економіки України та уповільнення загальноекономічної динаміки [8, с. 89].

Модернізація сучасної структури економіки повинна бути направлена на активізацію функціонування науково-дослідницького сектору економіки, запровадження інноваційних технологій та скорочення інтервалів технологічного оновлення виробництва, а також стимулювання інноваційних видів економічної діяльності. Поглиблення структурних диспропорцій, а також низькі темпи оновлення структури економіки в напрямі її адаптації до вимог функціонування глобального економічного простору, зумовлюють необхідність проведення реформації економічної системи в напрямі формування інноваційної моделі розвитку та запровадження комплексу структурних змін. Процес оновлення технологічної структури виробництва тісно пов'язаний з оптимізацією структури економіки, та потребує значної кількості фінансових ресурсів. Вдосконалення інституційного середовища, а також створення державних програм інвестиційної діяльності, формує умови для налагодження стійкого інвестиційного потоку внутрішнього та зовнішнього типу.

ВИСНОВКИ

Отже, формування ефективної структури економіки України, а також посилення впливу структурних чинників на процеси її технологічного оновлення зумовлюють реалізацію таких основних напрямів структурної політики, які забезпечать зростання конкурентоспроможності національної економіки:

- державна підтримка функціонування високо-технологічного сектору економіки;
- стимулювання інноваційного розвитку та інноваційних типів економічної діяльності;
- розвиток системи взаємодії між науково-дослідницькими організаціями та підприємницькими структурами;
- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу;
- активізація розвитку виробництв повного циклу;
- підтримка розвитку високотехнологічних експортоорієнтованих та імпорто-заміщувальних виробництв;
- підвищення екологічності виробництва.

Список використаних джерел

1. Голошубова Н. Структурна перебудова торгівлі споживчими товарами в Україні / Н. Голошубова // Товари і ринки . - 2013. - № 1. - С. 16-28.
2. Україна в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / О.О. Шевченко, О.В. Левківська // Вісник Київського національного

університету технологій та дизайну. - 2013. - № 4. - С. 211-213.

3. Формування моделі економічного розвитку України у післякризовому світі: аналіт. доп. / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]. – К.: НІСД, 2014. – 116 с. – (Сер. «Економіка», вип. 14).

4. Аналітична записка «Щодо основних засад структурно-інноваційної політики України» Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor14/01.htm>

5. Луцків О.М. Особливості та передумови структурної трансформації економіки регіону / О.М. Луцків, М.С. Габрель // Науковий вісник НЛТУ України . - 2013. - Вип. 23.10. - С. 216-222.

6. Чайка Ю.М. Типи та механізми структурного розвитку економіки / Ю.М. Чайка // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – 2010. – № 3 (47). – С. 76–81.

7. Фукс Є. Структурна модернізація національної економіки як умова підвищення її конкурентоспроможності / Є.А. Фукс // Формування ринкової економіки. – 2010. – № 23. – С. 24-34.

8. Шинкоренко Т.П. Структурні зміни в економіці України: порівняння із загальносвітовими тенденціями // Економіка і прогнозування. - 2006. - № 1. - С. 77-92.

СЛАТВІНСЬКА

Марина Олександрівна
slatma81@gmail.com

УДК 336.221.26

ПОДАТКОВІ ДОМІНАНТИ ЗБІЛЬШЕННЯ
ДОХОДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
В УКРАЇНІ

ВАСЮТИНСЬКА

Людмила Анатоліївна
tereza.vaslud@gmail.comRESERVES AND WAYS TO INCREASE THE
REVENUE BASE OF LOCAL BUDGETS IN
UKRAINEк.е.н., доцент кафедри
фінансів ОНУк.е.н., доцент кафедри
фінансів ОНУ

Стаття присвячена визначенню податкових домінантів збільшення доходів місцевих бюджетів в Україні. У ході дослідження обґрунтовано необхідність розширення фінансової бази органів місцевого самоврядування. Виявлено вади податкового законодавства та запропоновано шляхи подолання їх негативних проявів.

Статья посвящена определению налоговых доминант увеличения доходов местных бюджетов в Украине. В ходе исследования обоснована необходимость расширения финансовой базы органов местного самоуправления. Выявлены недостатки налогового законодательства и предложены пути преодоления их негативных последствий.

The article is devoted to the identification tax dominants in increasing revenues of local budgets in Ukraine. We have proved the need to expand the financial base of local governments. Some shortcomings in tax legislation have been identified and ways of the negative consequences overcoming have been proposed.

Ключові слова: місцевий бюджет, доходи бюджету, податкові надходження, податкові домінанти, місцеві податки і збори

Ключевые слова: местный бюджет, доходы бюджета, налоговые поступления, налоговые доминанты, местные налоги и сборы

Keywords: local budget, budget revenues, tax revenues, tax dominants, local taxes and fees

ВСТУП

Орієнтир України на інтеграцію до Європейської спільноти вимагає вдосконалення бюджетного та податкового законодавства, виносить на передній план проблеми пов'язані з фіскальною децентралізацією і пошуком шляхів збільшення доходів місцевих бюджетів та підвищенням фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Останнім часом формування доходів місцевих бюджетів відбувається в умовах політичної та економічної нестабільності. Ситуація ускладнюється тим, що матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування не дозволяє в повній мірі реалізовувати переваги децентралізації. До того ж, перманентний характер бюджетно-податкових реформ не сприяє укріпленню доходної бази місцевих бюджетів. Як наслідок, практична реалізація принципу їх самостійності унеможливується, а процеси саморозвитку і самореалізації громад гальмуються. Окреслені проблеми спонукають до пошуку шляхів збільшення доходів місцевих за рахунок розширення власних податкових джерел.

Дослідженню проблем щодо формування доходів місцевих бюджетів та розширення їх податкової складової приділяли увагу Винграновський А.Н., Квасовський О.Р., Кириленко О. П., Луніна І.О., Лучка А.В., Малиняк Б.С., Молодченко Т.Г., Письменний В.В., Ставнича М.М. та інші. Віддаючи належне чимало науковому доробку, сформованому українськими науковцями,

залишається актуальним і заслуговує на окрему увагу виявлення податкових домінантів збільшення доходної бази місцевих бюджетів.

МЕТА РОБОТИ - дослідити особливості формування доходів місцевих бюджетів України та виявити податкові домінанти щодо їх збільшення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною базою дослідження стали наукові праці, матеріали періодичних видань, монографії, праці вчених-економістів, статистичні дані Міністерства фінансів України і Державної казначейської служби України, Internet-ресурси, нормативно-правові акти. При проведенні дослідження використовувалися методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В розвинутих країнах світу муніципальні утворення, які опираються на власні фінансові ресурси, на думку Письменного В. В., є стабілізатором суспільно-політичного ладу. Тому достатнє забезпечення ними територіальних громад – найбільш прагматичний крок на шляху до матеріалізації конституційних гарантій суверенітету та побудови гнучкої демократичної системи влади на місцевому рівні [8].

Погоджуючись з наведеним твердженням, доцільно зазначити, що основою матеріальної бази органів місцевого самоврядування України є доходи місцевого бюджету, структура яких включає

податкові, неподаткові доходи, операції з капіталом та офіційні трансфери. Найвагомішу частку в доходах місцевого бюджету складають трансфери. Стійка тенденція їх зростання спостерігається впродовж багатьох років. У 2014 році їх питома вага у доходах місцевих бюджетів склала біля 57%. Впродовж 2014 року понад 90% бюджетів територіальних громад отримували державні дотації, з них майже 5,5 тис. були дотаційними на рівні понад 70%, а близько 500 утримувались за рахунок коштів державного бюджету на 90% і більше [1]. Великий обсяг трансфертів в доходах місцевих бюджетів свідчить про фінансову неієздатність самоврядування вирішувати питання розвитку громад. Крім того, таке положення дестимулює місцеву владу щодо пошуку власних джерел наповнення доходів місцевих бюджетів.

Розпочаті реформи у напрямку децентралізації влади не принесли відчутних результатів. У підтвердження висунутої тези є сенс звернути увагу на той факт, що частка доходів місцевих бюджетів, які спрямовуються на виконання делегованих повноважень досягла 38,7% у 2014 р. (в порівнянні з попереднім роком збільшення відбулося на 1,3 %).

Дослідження структури доходів місцевих бюджетів (рис.1), дає підстави для твердження, що неподаткові доходи можна вважати резервом збільшення дохідної бази місцевих бюджетів, але з огляду на їх структурні складові є сенс стверджувати про обмеженість цього потенціалу. Тому вважається за доцільне зосередити увагу на дослідженні більш продуктивної складової доходів місцевих бюджетів – податкових надходженнях.

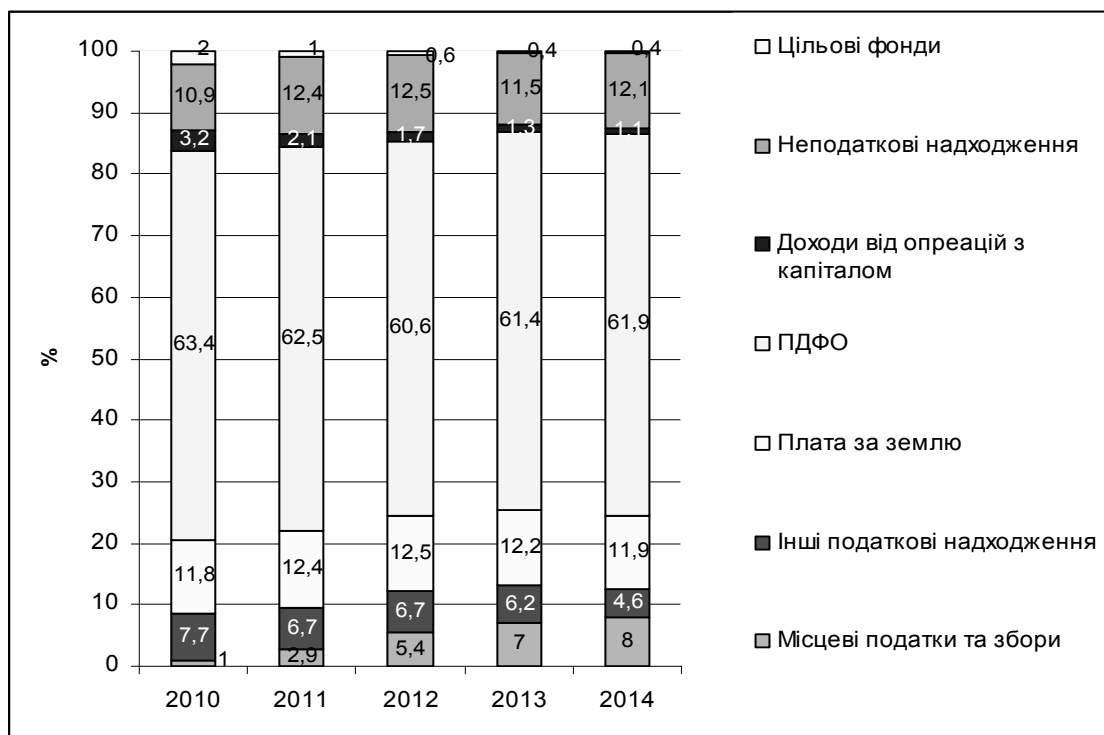

Рис. 1. Структура доходів місцевих бюджетів України у 2010-2014 роках (без урахування міжбюджетних трансфертів) [3]

Основними джерелами формування податкових надходжень лишаються податок на доходи фізичних осіб та плата за землю. Динаміка цих податків є достатньо стабільною. Місцеві податки та збори, хоча і мали тенденцію до зростання за останні 5 років (з 1% до 8%), однак не стали основою формування власних податкових джерел органів місцевого самоврядування. Зовсім інша динаміка притаманна країнам з розвинутою економікою, де частка місцевих податків і зборів складає від 30% до 72% [4;6; 10].

Недоліки місцевого оподаткування в Україні відбиваються на формуванні податкового потенціалу регіонів, провокують виникнення фіскальних дисбалансів, обмежують матеріально-фінансову базу органів місцевого самоврядування і призводять до

гальмування соціально-економічного розвитку територій.

З січня 2015 р. вступили у силу зміни внесені до Податкового та Бюджетного кодексів стосовно формування дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень [2;7]. З метою забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів та підвищення їх бюджетної автономії у рамках реалізації бюджетної реформи передбачено нові підходи до формування доходів місцевих бюджетів. До бюджетів місцевого самоврядування, окрім місцевих податків і зборів, що є власними джерелами надходжень, включено державне мито, плату за надання окремих адміністративних послуг, 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки (до обласних бюджетів та бюджету м. Києва), акцизний податок з роздрібної

торгівлі, екологічний податок та рентну плату. Стосовно податку на доходи фізичних осіб затверджено такі пропорції відрахувань: для бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад – 60%, обласних бюджетів – 15%, бюджету м. Києва – 40%. Також необхідно сплачувати від 2% до 5% акцизного податку з реалізації через роздрібну торговельну мережу підакцизних товарів до бюджетів місцевого самоврядування. Внесено зміни щодо розподілу надходжень екологічного податку, а саме – до загального фонду місцевих бюджетів 80%, у тому числі до обласних бюджетів – 55%, бюджетів територіальних громад сіл, селищ, міст, бюджетів об'єднаних територіальних громад – 25% та бюджету міста Києва – 80% [2].

Значну вагу у структурі доходів місцевих бюджетів після внесених змін мають: податок на доходи фізичних осіб (передається місцевим бюджетам але є загальнодержавним), місцеві податки і збори, податок на прибуток приватних підприємств, рентна плата та акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизними товарами. Вони формують майже 96%

податкових надходжень місцевих бюджетів. Решта податків і зборів мають недостатній фінансовий потенціал і виконують скоріше регулюючу аніж фінансову функцію.

Аналізуючи новачки податкового законодавства варто зазначити, що на кінець 2015 року частка місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів України значно зросла і склала 22,4% [5]. В основному таке збільшення відбулося за рахунок надходжень від податку на майно (податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, земельного податку та орендної плати, транспортного податку), а також єдиного податку (рис.1).

Відмічаючи дану тенденцію як позитивну в контексті забезпечення органів місцевого самоврядування власними джерелами фінансових ресурсів, варто звернути увагу на суттєві вади, які нівелюють дієвість нововведень та знижують можливості органів місцевого самоврядування щодо збільшення бюджетних доходів. Зокрема, це пов'язано з проблемами у формуванні податкових надходжень місцевого бюджету та мобілізацією базових податків і зборів (таблиця 1).

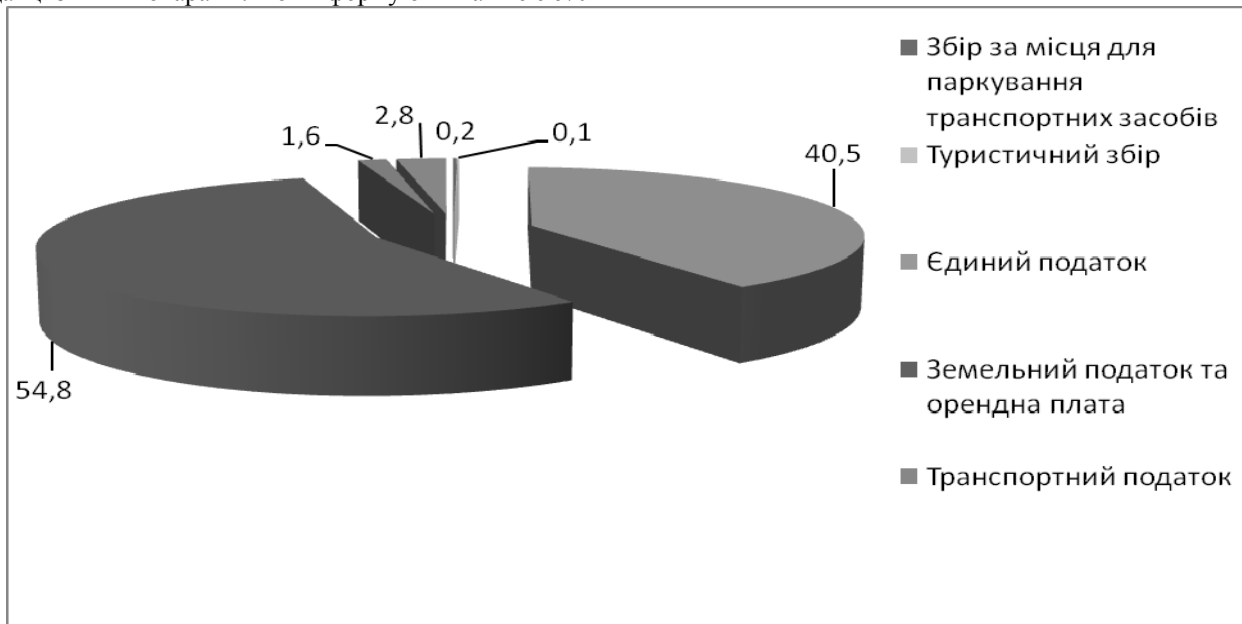

Рис. 1. Структура місцевих податків і зборів України у 2015 році, % [5]

Таблиця 1.

Вади податкового законодавства та пропозиції щодо їх усунення [складено за [9; 11]]

Вади чинного податкового законодавства та їх наслідки	Пропозиції щодо усунення
1	2
Об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки є житлова та нежитлова нерухомість (в тому числі його частка).	Доцільно враховувати оціночну чи ринкову вартість майна (як це прийнято у країнах Європи).
Об'єктом оподаткування транспортним податком є легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше п'яти років та середньоринкова вартість яких становить понад 750 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового року.	Доцільним є обкладання податком також інших засобів, зокрема: яхт, приватних літаків тощо.

Продовження табл. 1.

1	2
Стягнення збору за місця для паркування транспортних засобів та туристичного збору, формують дохідну частину місцевого бюджету не у всіх селах, районах та містах.	Необхідно переглянути доцільність запровадження таких зборів як основи формування власних податкових джерел територіальних громад та усунути деструктивні чинники.
Не повне використання органами місцевого самоврядування резервів від збору за місця для паркування транспортних засобів	Варто посилити контроль за наявністю договорів оренди на землю під парковки, меж та розміток місць для паркування, приборів фіксації в'їзду автотранспорту на паркову та ін..
Обмеженість щодо запровадження ексклюзивних податків і зборів на місцевому рівні.	Необхідно розробити та законодавчо закріпити механізм впровадження таких податків і зборів на місцевому рівні.
Нерозвиненість самооподаткування населення . (Спровоковано відсутністю чіткої залежності між якістю наданих суспільних благ і податкоспроможністю населення)	Відновити довіру платників податків і зборів до органів влади.
Податок на доходи фізичних осіб стягується за місцем реєстрації суб'єкта господарювання.	Доцільним вбачається стягнення податку на доходи фізичних осіб за місцем здійснення діяльності працівника.
Характерною особливістю економіки України є високий рівень тінізації доходів.	Вжити заходів щодо детінізації економіки.

Враховуючи те, що податкові надходження є найвагомішим джерелом формування доходів місцевих бюджетів України, вирішення завдань щодо утворення самодостатніх та самоврядних громад бажано починати саме у сфері оподаткування.

ВИСНОВКИ

Серед основних шляхів збільшення податкових надходжень місцевих бюджетів та підвищення фінансової автономії місцевого самоврядування доцільно:

- збільшити частку податків і зборів, які формують власну податкову базу місцевих бюджетів за рахунок зарахування частини загальнодержавних податків і зборів;
- вдосконалити механізм справляння податку на майно в розрізі податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, плати за землю;
- враховувати податкову специфіку кожного регіону при здійсненні реформування податкової системи на місцях;
- мотивувати населення до підвищення податкової культури шляхом проведення комплексу заходів з реалізації освітніх проєктів;
- розробити стимулюючий механізм щодо легалізації доходів підприємців і зниження тінізації економіки;
- підвищити рівень контрольно-аналітичної роботи фіскальних органів для формування інформаційної бази, необхідної для прийняття оперативних управлінських рішень;
- сприяти підвищенню ділової активності в регіонах з метою створення нових робочих місць та збільшення податкових надходжень.

Запропоновані шляхи підвищення доходів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, бюджетної та податкової реформ

мають бути скоординовані між центром та регіонами.

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA2015_giper_new.pdf
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Державна казначейська служба України. Річні звіти про виконання Державного бюджету України / Архів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/>.
4. Місцеві фінанси: Підручник / [О.Р. Квасовський, А.В. Лучка, Б.С. Малиняк та інші] / За ред. О.П. Кириленко. — К.: Знання, 2006. — 677 с.
5. Державна казначейська служба України. Місячний звіт про виконання Державного бюджету України за січень-грудень 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=305190>
6. Молодченко Т.Г. Сталий розвиток місцевого самоврядування в контексті податкової реформи в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/4/02.pdf>
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Письменний В. В. Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України: монографія – Тернопіль: Видавничо-

поліграфічний центр «Економічна думка», 2011. – 196 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/Факультет%20Фінансів/Каф%20фінансів/Письменний%20В.В/Рysmennyy%20%20Local%20Taxation%20-%202011.pdf

9. Слатвінська М.О. Проблеми формування та резерви збільшення податкових надходжень місцевих бюджетів / Сучасна економічна теорія в умовах глобалізаційних викликів: Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 грудня 2015 року./ укл. Підпригора Л.А. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – С. 48-50.

10. Ставнича М.М. Тенденції формування дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах подолання кризових явищ / М. М. Ставнича, Ю.С. Собецька. [Електронний ресурс]. Режим доступу: Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/med_2014_1\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/med_2014_1(1)_18).

11. Vasyutinskaya L.A., Slatvinskaya M.A. Theoretical bases of tax potential // Promising problems of economics and management: Collection of scientific articles.- Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2015.- С. 289-292.

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

УДК 332.146.2:[65.012.122:338.43]

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчального закладу Міжнародний технологічний університет "Миколаївська політехніка"

КОНЦЕПЦІЯ ПОБУДОВИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ПІДСИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМАХ СТРАТЕГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

THE CONCEPT OF BUILDING A FUNCTIONAL STRUCTURE OF A SUBSYSTEM OF ECONOMIC MONITORING IN THE STRATEGIC ADJUSTMENT OF THE REGIONAL STRUCTURE AND TERRITORIAL ORGANIZATION OF THE SUBJECTS OF AGRO-FOOD SECTOR

У статті представлено укрупнену функціональну структуру підсистеми економічного моніторингу в системах стратегічного регулювання регіональної структури і територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери. Доведено, концепція побудови функціональної структури підсистеми економічного моніторингу в системах стратегічного регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери найбільш повно задовольняє вимогам функціонально-об'єктного підходу.

В статье представлено укрупненную функциональную структуру подсистемы экономического мониторинга в системах стратегического регулирования региональной структуры и территориальной организации субъектов агропродовольственной сферы. Доказано, концепция построения функциональной структуры подсистемы экономического мониторинга в системах стратегического регулирования региональной структуры и территориальной организации субъектов агропродовольственной сферы наиболее полно удовлетворяет требованиям функционально-объектного подхода.

In the article presents the functional structure of the enlarged economic monitoring subsystem in the system of strategic control of the regional structure and territorial organization of the subjects of agro-food sector. It proved the concept of building a functional structure of a subsystem of economic monitoring in the strategic adjustment of the regional structure and territorial organization of the subjects of agro-food sector most fully meets the requirements of functional-object approach.

Ключові слова: агропродовольча сфера, концепція, моніторинг, підсистема, побудова, регіональна структура, система стратегічного регулювання, територіальна організація, функціональна структура

Ключевые слова: агропродовольственная сфера, концепция, мониторинг, подсистема, построение, региональная структура, система стратегического регулирования, территориальная организация, функциональная структура

Keywords: agro-food sector, the concept of monitoring subsystem, building, regional structure, system of strategic control, territorial organization, functional structure

ВСТУП

Виконані теоретичні дослідження провідних вчених-економістів [1-10] та інших, і передовий практичний досвід створення функціонально розвинутих систем стратегічного регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери свідчить про те, що побудова блок-схеми функціональної структури підсистеми економічного моніторингу повинна базуватися на апіорних знаннях і зводиться по суті до пристосування її апіорної структури до встановлених цілей тощо. Структура підсистеми

може бути отримана тільки на основі системного підходу до висвітлення та вивчення економіки регіональної структури і територіальної організації та встановлення характеру зв'язків між багаточисельними техніко-економічними показниками і критеріями, напрямками розвитку та факторами підвищення економічної ефективності. При цьому функціональна структура підсистеми повинна бути побудована шляхом диференціації елементів її найвищого рівня, які формують базову структуру, на елементи нижчого рівня. У всіх випадках топологія схеми функціональної структури підсистеми повинна відповідати топології

побудування дерева цілей та інше.

МЕТА РОБОТИ

Виходячи із цих методологічних посилок можна представити укрупнену функціональну структуру підсистеми економічного моніторингу функціонально розвинутої системи стратегічного регулювання регіональної структури і територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери і ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою даної статті виступає діалектичний метод і основні положення теорії функції моніторингу, системи регулювання. У процесі дослідження використовувалися такі методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні теоретичних методик моніторингу, системи регулювання); *економіко-статистичний*, *розрахунково-конструктивний*, *порівняльний* (при діагностиці стану функції моніторингу територіально-виробничих систем); *групування* (представлення функціональної структури моніторингу системи).

РЕЗУЛЬТАТИ

Підсистема економічного моніторингу функціонально розвинутих систем стратегічного регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери складається із двох частин – групи блоків обліково-економічних і аналітичних завдань, які забезпечують дослідження виробничо-господарської діяльності регіональної структури та територіальної організації в цілому, та групи блоків обліково-економічних і аналітичних задач, які забезпечують дослідження діяльності суб'єкта підприємницької діяльності та внутрішніх структурних підрозділів та так ін.

Перша і друга частини підсистеми регулювання містять по шість обліково-економічних та аналітичних блоків: перспективного моніторингу, ретроспективного (періодичного) моніторингу, оперативного моніторингу, порівняльного моніторингу, проблемно-орієнтованого моніторингу і функціонально-вартісного моніторингу. Сучасний рівень розвитку галузі підсистеми економічного моніторингу накопичений в області формування та впровадження обліково-економічних і аналітичних розрахунків, дозволяють в кожному із вказаних вище блоків виділити ряд комплексів обліково-економічних та аналітичних завдань, розвинення яких уявляється доцільним.

Незалежно від ступеня агрегування, сучасний економічний моніторинг на рівні регіональної структури і територіальної організації базується на реалізації принципу комплексності обліково-економічних та аналітичних розрахунків, тобто висвітлення і дослідження діяльності виходячи із цілей видів підсистеми економічного моніторингу охоплення об'єктів та багато ін.

Наявність в підсистемі економічного моніторингу блоків обліково-економічних та аналітичних задач, орієнтованих, по-перше, на дослідження діяльності

регіональних структур і територіальних організацій в цілому, та, по-друге, на дослідження діяльності підприємств (об'єднань) і їх внутрішніх структурних підрозділів, повністю відповідає принципам стратегічного регулювання регіональної структури та територіальної організації суб'єктів агропродовольчої сфери і сприяє їх найбільш ефективній реалізації та так ін.

Задачі і окремі обліково-економічні та аналітичні показники і критерії виступають елементами нижчого рівня функціональної структури моніторингу в складі блоків та комплексів задач. Обліково-економічна і аналітична задача в загальному вигляді – це сукупність обчислювальних та логічних операцій обробки інформації, які забезпечують можливість її використання для об'єктивного висвітлення і оцінки результатів діяльності, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва, прогнозу на перспективу та інше з метою вироблення і прийняття ефективних регулюючих рішень. Обліково-економічний та аналітичний показник і критерій являють собою мінімальний обсяг результатної інформації, яка отримується в межах однієї із задач підсистеми регулювання, за допомогою якої забезпечується хоча б часткова реалізація цілі функції моніторингу. Структура підсистеми моніторингу визначається взаємозв'язком задач та показників і критеріїв, які утворюють її на усіх рівнях ієрархії моніторингу.

Склад завдань підсистеми формується з позицій реалізації її генеральної цілі. При цьому диференціація задач за окремими обліково-економічними і аналітичними блоками та комплексами здійснюється виходячи із принципу їх відповідності цілі цього блоку або комплексу. Кожна задача розглядається як окремий контур функції економічного моніторингу, тільки синтез яких утворює комплекси, блоки і підсистему в цілому. До того ж, до задач, які включаються в підсистему економічного моніторингу, висувається ще ряд вимог: вирішення задач підсистеми економічного моніторингу повинне бути спрямоване на підвищення ефективності регулювання та виробництва в регіональних структурах і територіальних організаціях; модель вирішення обліково-економічних та аналітичних задач повинна будуватися на сам перед виходячи із їх взаємозв'язку з задачами планування і регулювання; повинна бути забезпечена безперервність моніторингу шляхом взаємозв'язку задач різних блоків (перспективного, ретроспективного, оперативного моніторингу та інших); ті, що застосовуються для вирішення обліково-економічних і аналітичних задач економетричний апарат та машини електронні цифрові повинні відповідати економіко-організаційної сутності цих задач та багато ін.

ВИСНОВКИ

Викладена вище концепція побудови функціональної структури підсистеми економічного моніторингу функціонально розвинутих систем стратегічного регулювання регіональної структури і територіальної організації суб'єктів агропродовольчої

сфери, як показує практика, найбільш повно задовольняє вимогам функціонально-об'єктного підходу, із яких випливає, що кожна обліково-економічна та аналітична задача, з однієї сторони, повинна виступати органічною компонентою функції економічного моніторингу, а з іншої – бути одночасно складовою частиною визначеного функціонально-регулюючого блоку із повним контуром системи стратегічного регулювання: планування, моніторинг і регулювання та таке ін.

Список використаних джерел

1. Александров, С.А. Стратегическое управление социально-экономическим развитием города: диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук: 08.00.05 / Александров Сергей Альбертович; [Место защиты: Ин-т региональ. экон. исследований]. - Москва, 2003. - 120 с.
2. Илларионова, Н.А. Методические основы мониторинга социальной ответственности промышленных предприятий: автореферат диссертации ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Илларионова Наталия Алексеевна; [Место защиты: Урал. гос. эконом. университет]. - Екатеринбург, 2011. - 26 с.
3. Касатов, А.Д. Методология управления инвестиционной деятельностью интегрированных корпоративных структур в промышленности: диссер. ... д. э. н.: 08.00.05 / Касатов Алексей Дмитриевич; [Место защиты: Самарский гос. эконом. универ-т]. - Самара, 2011. - 345с.: ил.
4. Кирюшкин, К.Н. Повышение качества системы мониторинга крупных хозяйствующих субъектов: диссертация ... к. э. н.: 08.00.05 / Кирюшкин Кирилл Николаевич; [Место защиты: Рос. науч.-техн. центр информации по стандартизации, метрологии и оценке соответствия]. - Москва, 2009. - 164 с.
5. Клеменкова, Н.П. Система подбора кадров для подразделений экономической безопасности органов внутренних дел: диссер. ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Клеменкова Наталья Павловна; [Место защиты: Академ. эконом. безопасности МВД РФ]. - Москва, 2009. - 160 с.: ил.
6. Колмыкова, Т.С. Организационно-экономические основы инвестирования экономического роста и его устойчивости: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.05 / Колмыкова Татьяна Сергеевна; [Место защиты: Московский гос. индустр. ун-т]. - Москва, 2010. - 334 с.: ил.
7. Муравьев, В.Б. Разработка рекламной стратегии вуза в современных экономических условиях: диссертация ... к.э.н.: 08.00.05 / Муравьев Вячеслав Борисович; [Место защиты: Рос. эконом. академ.]. - Москва, 2011. - 182с.: ил.
8. Пехов, Б.М. Повышение эффективности взаимодействия предпринимательских и государственных структур в земельных отношениях: дисс. ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Пехов Борис Михайлович; [Место защиты: Ин-т экономики УрО РАН]. - Екатеринбург, 2011. - 180с.: ил.
9. Собчук, Н.В. Формирование механизмов активизации межсекторного партнерства в экономическом пространстве крупнейшего города: диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Собчук Наталья Викторовна; [Место защиты: Ур. гос. эконом. универ-т]. - Екатеринбург, 2009. - 229 с.: ил.
10. Чефранов, С.Г. Теория, методология, инструментарий управления региональными экономическими системами: проектно-эволюционный подход: диссер. ... доктора экономических наук: 05.13.10 / Чефранов Сергей Георгиевич; [Место защиты: Южный федераль. ун-т]. - Майкоп, 2008. - 304 с.

ЗОМЧАК

Лариса Миколаївна
LZomchal@gmail.com

УДК 338.534:338.46

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ
МОДЕЛЮВАННЯ В КАТЕГОРІЙНОМУ
МЕНЕДЖМЕНТІ

ПЕТРИК

Христина Романівна
tunkapetruck@gmail.comECONOMIC-MATHEMATICAL MODELING
IN THE CATEGORY MANAGEMENTк.е.н., доцент, Львівський
національний університет
імені Івана Франкамагістр, Львівський національний
університет імені
Івана Франка

У статті запропоновано підхід до формалізації етапів категорійного менеджменту на підприємствах роздрібної торгівлі методами економіко-математичного моделювання, зокрема кластерного аналізу, декомпозиції часового ряду, прогнозування та нелінійної оптимізації.

В статье предложен подход к формализации этапов категорийного менеджмента на предприятиях розничной торговли методами экономико-математического моделирования, в частности кластерного анализа, декомпозиции временного ряда, прогнозирования и нелинейной оптимизации.

In article the approach to formalization of stages of category management at the enterprises of retail trade with methods of economic-mathematical modeling, including cluster analysis, time series decomposition, forecasting and nonlinear optimization is offered.

Ключові слова: категорійний менеджмент, кластерний аналіз, тренд-сезонна модель, декомпозиція часового ряду, коефіцієнт еластичності, нелінійна оптимізація

Ключевые слова: категорийный менеджмент, кластерный анализ, тренд-сезонная модель, декомпозиция временного ряда, коэффициент эластичности, нелинейная оптимизация

Keywords: category management; cluster analysis; trend and seasonal model; decomposition of the time series; elasticity coefficient; nonlinear optimization

ВСТУП

Категорійний менеджмент як один з ефективних способів керування асортиментом підприємства набуває все більшої популярності, але однією із перешкод на шляху широкого його застосування є слабка формалізованість процесу виділення категорій, рольового аналізу товарів, формування стратегії та тактики товарних категорій тощо. Використання інструментів економіко-математичного моделювання дозволить збільшити результативність не лише процесу керування асортиментом, але і діяльності підприємства загалом. Упродовж останніх років теоретичні питання керування підприємствами на базі категорійного менеджменту стали предметом дослідження як українських науковців, таких як Височина І., Гросула В., Кузнецової С., так і зарубіжних: Веллхоффа А., Масона Ж.-С., О'Брайана Дж., Сидорова Д., Сисоєвої С., Снегірьової В. та інших.

МЕТА РОБОТИ полягає у розробці підходу до керування товарним асортиментом на базі категорійного менеджменту з використанням математичного апарату, в тому числі економіко-математичного моделювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методи економіко-математичного моделювання, зокрема: метод відносної нормалізації, метод к-середніх, метод Фостера-Сюарта, метод декомпозиції часового ряду, метод найменших квадратів, доповнений метод множників Лагранжа.

РЕЗУЛЬТАТИ

Об'єктом дослідження обрано асортимент лікарських препаратів, які реалізують в одній з аптек Львова. Асортимент лікарських препаратів аптеки поділяється на 21 категорію, кожна з яких в свою чергу поділяється на певну кількість підкатегорій. Для проведення дослідження обрано категорію «Протизастудні противірусні» та в її межах підкатегорію «Мультисимптомні від застуди та грипу». Обрана підкатегорія складається з 53 унікальних найменувань препаратів. Відома інформація про ціни препаратів за період 25 місяців.

Головним завданням дослідження є визначення оптимальних цін на лікарські препарати після проведення попереднього категорійного аналізу.

Алгоритм розв'язування задачі:

- 1) формування в межах підкатегорії груп взаємозамінних лікарських препаратів (за ознаками діючої речовини та цільової групи);
- 2) рольовий аналіз підкатегорії ліків методами кластеризації;
- 3) прогнозування коефіцієнтів еластичності лікарських препаратів (прямих та перехресних) в розрізі груп;
- 4) формулювання та реалізація економіко-математичної моделі вибору оптимальної ціни ліків.

Етапи задачі, використаний математичний апарат та отримані результати відображено у таблиці 1.

На етапі формування категорій за ознакою взаємозамінності препаратів, а саме за діючою речовиною в складі [1; 2] та цільовою групою

споживачів (дитячі чи дорослі) отримано ще один рівень категоризації асортименту.

Дотримуючись теорії категорійного менеджменту [3], після категоризації асортименту проведено рольовий аналіз товарів категорії (в нашому випадку підкатегорії «Мультисимптомні від застуди та грипу»), реалізовано його за допомогою кластерного аналізу методом k-середніх [4]. Усі товари розглянуто як точки на площині з осями «націнка» та «обсяги продажів». Виділено 6 кластерів, що відповідають 6 ролям товарів в асортименті підприємства (генератор потоку, покупки, наявності, прибутку, іміджу та товар-захисник). Отримано координати центрів кластерів, які використано в оптимізаційні задачі

визначення ціни ліків.

Останнім кроком підготовчої роботи перед формулюванням оптимізаційної моделі є прогнозування коефіцієнтів еластичності, які дозволяють виразити залежність між обсягами продажів товарів та цінами на них та на взаємозамінні для них товари [5, 6]. Для цього часовий ряд цін препаратів спершу перевірено на наявність тренду та сезонних закономірностей методом Фостера-Стюарта і виявлено і тренд, і сезонність, після чого побудовано тренд-сезонну модель і спрогнозовано значення коефіцієнтів прямої та перехресної еластичності поліномом шостого степеня у наступних періодах.

Таблиця 1

Етапи реалізації задачі оптимізації цін лікарських препаратів на основі категорійного менеджменту

Етап реалізації задачі	Математичний апарат	Результати
Формування категорій	Якісний аналіз діючих речовин та цільової групи споживачів	Утворено 3-тій рівень категоризації асортименту
Рольовий аналіз товарів категорії	Кластерний аналіз (метод k-середніх). Метод відносної нормалізації	Утворено 6 кластерів, що відповідають 6-ти ролям товарів категорії
Прогнозування коефіцієнтів еластичності попиту лікарських препаратів за цінами	Метод Фостера-Стюарта. Метод декомпозиції часового ряду	Отримано прогнозне значення коефіцієнтів еластичності лікарських препаратів за цінами
Побудова моделі визначення оптимальних цін	Економіко-математичне моделювання. Метод математичних перетворень	Отримано нелінійну оптимізаційну модель
Реалізація моделі визначення оптимальних цін	Доповнений метод множників Лагранжа	Отримано оптимальні значення цін на лікарські препарати
Аналіз результатів, в тому числі розрахунок прогнозних обсягів продажів та очікуваного доходу	Метод математичних перетворень	Отримано прогнозні значення обсягів продажів та очікуваного доходу від реалізації

На останньому етапі сформульовано нелінійну модель оптимізації цін товарів, де невідомою величиною обрано ціни препаратів, цільовою функцією – максимізацію виручки від продажу ліків, а обмеженнями – відхилення відстаней від центру відповідного кластера у наступному та попередньому періодах. Після нескладних математичних перетворень задачу зведено до вигляду, за якого її можна розв'язати методом множників Лагранжа з доповненнями, який є поєднанням класичного методу множників Лагранжа та методу штрафів [7, с. 50].

Отже, застосувавши пакет `nlortg` в середовищі R [8], отримаємо такі результати: $P_1 = 22,62$ грн (для порівняння в попередньому періоді $P'_1 = 22,1$ грн), $P_2 = 29,22$ грн ($P'_2 = 28,96$ грн), $P_3 = 42,47$ грн ($P'_3 = 42,98$ грн). Обсяги продажів при умові встановлення знайдених значень цін будуть такими: $Q_1 = 3,54$ од. (для порівняння в попередньому періоді $Q'_1 = 3$ од.), $Q_2 = 6,24$ од. ($Q'_2 = 5,1$ од.), $Q_3 = 4,11$ од. ($Q'_3 = 3,5$ од.). Значення цільової функції становить 437,3 грн.

ВИСНОВКИ

Запропоновано підхід до реалізації категорійного менеджменту на базі математичного апарату, в тому числі економіко-математичну модель визначення оптимальних цін на товари підприємств роздрібної торгівлі на прикладі лікарських препаратів. Для побудови моделі реалізовано головні етапи категорійного менеджменту, а саме формування третього рівня категоризації асортименту та рольовий аналіз категорій з використанням інструментів теорії кластерного аналізу. Для цього використано існуючий поділ асортименту на категорії та підкатегорії, а також здійснено поділ підкатегорій на групи взаємозамінних препаратів. За допомогою кластерного аналізу в підкатегорії виділено шість кластерів, які відповідають шести ролям згідно з класичним рольовим аналізом. Обрано категорію, підкатегорію та групу препаратів, на прикладі якої побудовано оптимізаційну модель для знаходження цін лікарських препаратів цієї групи. Для спрощення моделі здійснено ряд перетворень, а також проведено додаткові розрахунки прогнозних значень коефіцієнтів еластичності (прямих та перехресних) для лікарських препаратів досліджуваної групи.

У програмному середовищі R реалізовано побудовану модель та знайдено її розв'язок. Запропонована модель дозволила знайти оптимальні ціни на препарати досліджуваної групи, встановлення

яких дозволить збільшити дохід від реалізації препаратів цієї групи на 16,5 %, а прибуток – на 17,4%.

Список використаних джерел

1. Каталог лікарських засобів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zdorovia.com.ua/>
2. Нормативно-директивні документи МОЗ України. Каталог ЛЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://mozdocs.kiev.ua/>
3. Heller Al. Consumer-centric category management: How to increase profits by managing categories based on consumer needs/ Heller Al. – John Wiley & Sons, - 2012.
4. Ткаченко О. М. Метод кластеризації на основі послідовного запуску k-середніх з обчисленням відстаней до активних центроїдів / О.М. Ткаченко, Н.О. Біліченко, О.Ф. Тукало, О.В. Дзісь // Реєстрація, зберігання і обробка даних. – 2012. – Т.14, №1. – С. 25-34.
5. Brett R. Does price elasticity vary with economic growth? A cross-category analysis. / Brett R., Goldfarb A., Li Y. // Journal of Marketing Research. – 50.1. – 2013. – Р. 4-23.
6. Smith H., Thomassen Ø. Multi-category demand and supermarket pricing / Smith H., Thomassen Ø. // International Journal of Industrial Organizatio. – 30.3. – 2012. – Р. 309-314.
7. Cheng H. Sparse Representation, Modeling and Learning in Visual Recognition. Theory, Algorithms and Applications / H. Cheng. – London : Springer-Verlag. – 2015. – 257 p
8. The R Project for Statistical Computing [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.r-project.org>.

ГНАТІВ

УДК 37. 013. 42: 347. 639

Оксана Богданівна
Oksg1983@rambler.ru

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ПРОЦЕС УСИНОВЛЕННЯ ТА ЙОГО
СКАСУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ З УКРАЇНИ

INTERNATIONAL LEGAL PROCESS OF ADOPTION AND ITS
ABOLITION ORPHANS FROM UKRAINE

к.ю.н., старший викладач,
THEU, юридичний факультет

У статті розглядається міжнародно-правовий процес усиновлення та його скасування дітей-сиріт з України. Аналізується юридична база з питань міжнародного усиновлення.

Досліджуються питання правової природи усиновлення та умов його проведення, норми, що регулюють умови усиновлення та його скасування, проблеми, що виникають під час здійснення усиновлення та його скасування. Дослідження нормативно-правового регулювання здійснення усиновлення іноземцями дозволяє комплексно оцінити важливість даного питання не лише з боку теорії, але й практики.

В статье рассматривается международно-правовой процесс усыновления и его отмены детей-сирот из Украины. Анализируется юридическая база по вопросам международного усыновления. Исследуются вопросы правовой природы усыновления и условий его проведения, нормы, регулирующие условия усыновления и его отмены, проблемы, возникающие во время осуществления усыновления и его отмены. Исследование нормативно-правового регулирования осуществления усыновления иностранцами позволяет комплексно оценить важность данного вопроса не только со стороны теории, но и практики.

The article discusses the international legal process of adoption and its abolition orphans from Ukraine. Analyzed the legal framework for international adoption. Issues of legal nature of adoption and its modalities, rules governing the conditions of adoption and its abolition, the problems arising during the implementation of the adoption and its abolition. The research of normative legal regulation of the adoption by foreigners allows to assess the importance of this issue not only from theory but practice.

Ключові слова: процес усиновлення, скасування усиновлення, сімейне виховання, правове регулювання, захист прав дітей, дитина-сирота, міжнародне усиновлення

Ключевые слова: процесс усыновления, отмены усыновления, семейное воспитание, правовое регулирование, защита прав детей, ребенок-сирота, международное усыновление

Keywords: adoption, cancellation of adoption, family education, legal regulation, protection of the rights of children, orphan, international adoption

ВСТУП

Усиновлення іноземцями – є самостійним інститутом цивільного та міжнародного приватного права, головним завданням якого є надання дітям, що залишились без батьківського піклування, сімейних умов та довгоочікуваних батьків. Тобто, міждержавне усиновлення є підставою для виникнення цивільних відносин як юридичного акту за участю іноземного громадянина.

Усиновлення дитини здійснюється в її інтересах для забезпечення комфортного сімейного життя. Усиновлення є самостійним інститутом цивільного права, головним завданням якого є надання дітям-сиротам та дітям, які залишились у силу тих чи інших обставин без батьківського піклування, благополучних умов виховання в сім'ї.

За останні роки з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток в Україні було прийнято багато нормативних актів, які встановлюють основні принципи та напрями захисту прав дітей, а також основні засади державної політики у цій сфері [1, с. 16]. Згідно з прийнятим Законом “Про охорону дитинства”,

охорона дитинства є в Україні стратегічним загально-національним пріоритетом [2].

Процес усиновлення в Україні регламентується Цивільно-процесуальним кодексом, Сімейним кодексом, Законами України “Про охорону дитинства” [2], “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” [3] та відповідними постановами Уряду.

В цей же час усиновлювач, усиновлена дитина, яка досягла чотирнадцяти років, орган опіки та піклування мають право на звернення до суду із позовною заявою щодо скасування усиновлення чи визнання його недійсним. Лише суд може визнати усиновлення недійсним або скасувати усиновлення і лише за наявності підстав, передбачених статтями 236 та 238 Сімейного кодексу України.

Тому, у разі виникнення підстав для скасування усиновлення та неможливості їх усунення після вжитих заходів, за сприяння відповідної консульської установи чи дипломатичного представництва України, усиновлювач та/або усиновлена дитина, яка досягла чотирнадцяти років, готує необхідні документи та звертається із заявою до суду в Україні.

Повернення дитини до України забезпечується за рахунок видатків державного бюджету, передбачених органам виконавчої влади на відповідний рік.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні міжнародно-правового процесу усиновлення та умов його проведення, а також норм, що регулюють умови усиновлення та його скасування та проблем, що виникають під час здійснення усиновлення та його скасування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи стали нормативно-правові акти, наукові праці, матеріали періодичних видань та монографії. Під час виконання дослідження використано методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Процедура усиновлення дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає в Україні, іноземцями та громадянами України, які проживають за межами України, розписана на офіційному сайті Міністерства соціальної політики України та складається з таких кроків:

- збір документів у країні свого проживання;
- реєстрація для подачі документів;
- подання до Мінсоцполітики пакету документів;
- постановка на облік кандидатів в усиновлювачів;
- отримання запрошення на співбесіду для ознайомлення з інформацією про дітей, які можуть бути усиновленими;
- співбесіда у Департаменті сім'ї та дітей Мінсоцполітики;
- ознайомлення з інформацією про дітей, які можуть бути усиновленими;
- отримання направлення для знайомства та встановлення контакту з дитиною, знайомство з дитиною за місцем її проживання;
- подання до служби у справах дітей заяви про бажання усиновити дитину;
- отримання в службі у справах дітей висновку про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини;
- подання документів до Мінсоцполітики для отримання згоди на усиновлення дитини;
- отримання згоди Мінсоцполітики на усиновлення дитини;
- подання заяви і документів до суду, судові засідання щодо розгляду питання усиновлення;
- отримання рішення суду про усиновлення дитини;
- оформлення нового свідоцтва про народження дитини в органах реєстрації актів цивільного стану;
- передача дитини усиновлювачам;
- оформлення виїзних документів;
- постановка усиновленої дитини на консульський облік в країні проживання.

Усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних підставах, встановлених главою 18 Сімейного кодексу України.

Дитина, яка є громадянином України, може бути усиновлена іноземцем, якщо вона перебуває не менш як один рік на обліку в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, і досягла п'яти років.

Усиновлення може бути здійснено до закінчення зазначеного строку, а також до досягнення дитиною п'яти років, якщо [4]:

- 1) усиновлювач є родичем дитини;
- 2) дитина страждає на хворобу, що внесена до спеціального переліку хвороб, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;
- 3) здійснюється усиновлення усіх рідних братів і сестер в одну сім'ю, якщо один з них досяг п'яти років і перебуває на обліку в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, не менш як один рік;
- 4) іноземці виявили бажання усиновити дитину, яка є братом або сестрою раніше усиновленої ними дитини.

Відповідно до частини 1 статті 283 Сімейного кодексу, усиновлення дитини, яка є громадянином України, провадиться рішенням районного (міського) суду в установленому порядку на загальних підставах, встановлених главою 18 Сімейного кодексу України, незалежно від громадянства особи, яка бажає усиновити цю дитину.

Документи, видані за кордоном, які надаються суду безпосередньо заявниками, потребують консульської легалізації, якщо інше не встановлено міжнародним договором, учасником якого є Україна [4].

Протягом одного року компетентні органи державної влади зобов'язані вжити заходів щодо влаштування дитини на виховання в сім'ю громадян України, причому не лише передаючи її на усиновлення, а й за допомогою будь-якої іншої форми влаштування в сім'ю: під опіку (піклування), за договором патронату тощо. Якщо ж протягом року з моменту прийняття дитини на облік в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини прийняті міри не призведуть до позитивного результату, дитина може бути передана на усиновлення громадянину іншої держави [5, с. 168]. Ця норма не означає, що документи для усиновлення дитини громадянином іншої держави не можуть готуватися заздалегідь, до сплину цього терміну.

Після знайомства з дитиною кандидати в усиновлювачів мають право щодня протягом строку дії направлення (10 робочих днів) відвідувати дитину за місцем її проживання (перебування) та спілкуватися з нею у час, визначений керівником закладу, але не менш як три години на день.

Після подання до служби у справах дітей заяви про бажання усиновити дитину, кандидати в усиновлювачів мають право продовжувати щоденне спілкування з дитиною до набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

Щодо скасування усиновлення, то воно може бути скасоване або визнано недійсним тільки за рішенням суду.

У разі підготовки органом опіки та піклування такої позовної заяви до суду іноземним усиновлювачам та/або усиновленій дитині, яка досягла чотирнадцяти років, до відповідного дипломатичного представництва чи консульської установи України необхідно надати наступні документи:

➤ заява усиновлювача щодо скасування усиновлення;

➤ копії паспортів або документи, які засвідчують особи батьків та дитини, з перекладом на українську мову та засвідчені в установленому порядку;

➤ заява усиновленої дитини, яка досягла чотирнадцяти років, щодо скасування усиновлення та її бажання/небажання змінити прізвище, ім'я, по батькові після скасування усиновлення.

На підставі інформації, що міститься у згаданих заявах, а також у звітах усиновлювачів про умови проживання та стан здоров'я усиновленої дитини консульська посадова особа готує висновок, що оформлюється на бланку дипломатичного представництва чи консульської установи України, про доцільність/недоцільність скасування усиновлення.

Оригінали вищезазначених документів невідкладно надсилаються до ДКС МЗС України для подальшої передачі до Мінсоцполітики України, яке в свою чергу надсилає їх до відповідного органу опіки та піклування.

Відповідно до законодавства України, документи підлягають консульській легалізації або засвідченню Апостилем, перекладаються на українську мову, що засвідчується в установленому порядку.

Після скасування судом усиновлення або визнання його недійсним відповідна консульська установа чи дипломатичне представництво України сприяє поверненню дитини в Україну.

Оскільки після набрання чинності рішенням суду про скасування усиновлення або визнання його недійсним усиновлена дитина знову набуває статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, така дитина підлягає поверненню до України, якщо відсутні підстави для її усиновлення або передачі під опіку (піклування) за кордоном.

Дитина підлягає поверненню до України у двомісячний строк після погодження цього питання з компетентними органами держави її перебування.

Консульська посадова особа оформляє проїзний документ на повернення дитини до України (за умови відсутності паспорта громадянина України для виїзду за кордон або проїзного документа дитини).

Рада міністрів Автономної Республіки Крим або обласна, Київська, Севастопольська міська держадміністрація за рішенням суду про скасування усиновлення або визнання його недійсним забезпечуватиме встановлення над дитиною опіки (піклування) або влаштування її до відповідного закладу соціального захисту (залежно від віку дитини, стану її здоров'я).

Закордонна дипломатична установа України через МЗС передає інформацію про час та місце прибуття в Україну дитини віком від 14 до 18 років Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій держадміністрації.

Уповноважений представник Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації зустрічає дитину на території України.

Діти віком до 14 років і діти з вадами фізичного чи розумового розвитку повертаються до України у супроводі уповноваженого представника Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз міжнародно-правового процесу усиновлення та його скасування українських дітей-сиріт іноземцями показує, що, крім вже розробленого механізму міжнародного усиновлення, ще залишається досить велика кількість питань, які потребують дослідження і вивчення, а саме: яке громадянство належить дитині у змішаних шлюбах, в якому віці дитина взмозі отримати інформації про своє походження, а також міра відповідальності за порушення умов усиновлення і як результат - його скасування.

Проведений аналіз нормативно-правового регулювання здійснення усиновлення дозволив комплексно оцінити важливість даної проблеми на сьогоднішній день.

Список використаних джерел

1. Гопанчук В.С. Сімейне право України: навч. посібн. – [4-е вид., переробл. та доп. / В.С. Гопанчук. – К.: МАУП, 2006. – 190 с.
2. Закон України "Про охорону дитинства" № 2402-III від квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
3. Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" від 13 січня 2005 року № 2342-IV (Поточна редакція від 02.03.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
4. Сімейний кодекс України. Закон від 10.01.2002 № 2947-III (Поточна редакція від 04.02.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
5. Цивільне право України. Частина загальна: навч. посіб. / за ред. І.А. Бірюков, Ю.О. Заїки. – К.: НАВСУ, 2003. – 400 с.
6. Румянцева-Козовник А.В. Правові аспекти усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України / А.В. Румянцева-Козовник // Наше право. - 2014. - № 6. - С. 71-75.
7. Скоробогач О.В. Міжнародно-правові стан-дарты усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України / О.В. Скоробогач // Право і Безпека. - 2013. - № 1. - С. 201-205.
8. Слабовська А.І. Нормативно-правове забезпечення процесу усиновлення українських дітей-сиріт іноземцями / А.І. Слабовська // Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер.: Педагогічні та історичні науки. - 2014. - Вип. 122. - С. 185-193.

КУДРИЦЬКА
Наталія Василівна

Тези на конференцію "Транспорт і транспортні сполучення:
Реалії сьогодення"

к.е.н., с.н.с., ДУ "Інститут економіки та
прогнозування НАН України"

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕСІЙ У МОРСЬКИХ ПОРТАХ

Перехід економіки України до ринкових відносин вимагає динамічного і збалансованого розвитку всіх ланок національної економіки, включаючи транспортну інфраструктуру, яка зайняла одне з пріоритетних місць серед основних секторів, що визначають ефективний розвиток країни, є вирішальною ланкою інтеграції до євразійського економічного простору. Морський транспорт є важливою складовою транспортної інфраструктури, яка забезпечує розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, зростання обсягів транзиту.

Концесія, концесійна угода - форма державно-приватного партнерства, залучення приватного сектора в ефективне управління державною власністю або в надання послуг. Вона передбачає надання відповідних державних активів в управління, експлуатацію (у тому числі для цілей модернізації, реконструкції або створення нових об'єктів) приватному інвесторові (концесіонеру) в обмін на оплату з боку останнього узгодженого розміру концесійних платежів.

14 грудня 2015 р. Інститутом соціально-економічних досліджень був проведений круглий стіл на тему «Українська концесія – нові правила гри» за участю представників Фонду державного майна України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Міністерства інфраструктури України, Укравтодору, Укрзалізниці, морських портів, Національної академії наук України, бізнесу, громадських організацій.

Заступник Голови Фонду держмайна А. Гайдучий підкреслив, що на даний час 90% всіх українських портів обслуговують фінансово-промислові групи, які не зацікавлені у розвитку портів, що спричиняє падіння обсягів транзитних (у 2,5 рази за останні 10 років) та майже відсутність зростання контейнерних перевезень. Такий стан справ вимагає корінних змін в управлінні портами. Концесія – найбільш продуктивна форма управління, вона дозволить не лише збільшити кількість вантажоперевезень і надходжень до бюджету, але й дасть поштовх розвитку водотранспортної галузі, сприяє конкуренції між операторами та інвесторами, забезпечує поповнення Держбюджету.

Концесія є одним із пріоритетних форм управління портами в усьому світі. Аналіз ТОП-100 найбільших портів показав, що 84 порти передані у концесію, 10 портів є спільними підприємствами, у чотирьох портах був здійснений продаж землі і у двох портах були ухвалені контракти з менеджментом порту.

На даний час у світі налічується біля 180 термінальних вантажних компаній, лівова частина обсягів перевалки припадає на термінали п'яти країн світу - це Данія, Норвегія, Сінгапур, Китай та

Великобританія. Навіть найбільша частка портів США передані у концесію компаніям, які знаходяться в цих країнах.

У Колумбії після передачі в 1993 році чотирьох державних портів в концесію приватним компаніям за рахунок конкуренції покращилася не тільки якість послуг, наданих портами, а й умови роботи в них. У Мексиці здача портів у концесію в середині 1990-х призвела до того, що тарифи в них стали рівними або навіть нижче тарифів на послуги портів США [1].

Проте треба відмітити, що 90% терміналів усіх портів світу перебувають у державній власності. Тільки у двох країнах відбулася приватизація портів – це Великобританія та Росія, і їх досвід не дає змогу стверджувати, що повна приватизація сприяє ефективному розвитку портів.

На даний час у Російській Федерації реалізуються 79 концесійних проектів, 21 з яких – у галузі транспортної інфраструктури. У галузі морського транспорту реалізується проект «Будівництво порту Тамань» на основі концесійної угоди.

На наш погляд, потребує уваги вивчення досвіду законодавчого забезпечення та реалізації концесійних угод Російської Федерації [2]:

1. Законом Російської Федерації «Про концесійні угоди» встановлені гарантії прав і законних інтересів сторін концесійної угоди, детально регламентовано порядок укладання, змін та розірвання концесійних угод, особливо в частині, що стосується прийняття рішення про укладання концесійної угоди і проведення конкурсних процедур.

2. У Податковому Кодексі Російської Федерації прописані особливості нарахування та сплати податку на додану вартість, податків на прибуток та майно концесіонерів. З метою підвищення інвестиційної привабливості концесійних угод необхідною є подальша робота щодо встановлення податкових пільг (податкові канікули; зниження ставок податків; пільги по сплаті митних зборів; надання інвестиційного податкового кредиту; надання відстрочки або розстрочки у сплаті податків; встановлення спеціального режиму оподаткування при виконанні концесійних угод).

3. Постановами Уряду Російської Федерації затверджені форми *типових концесійних угод*, в яких передбачено можливість укладання договорів зі страховими організаціями для страхування ризиків у випадках порушення зобов'язань за концесійними угодами.

4. У типових концесійних угодах Російської Федерації прописані механізми використання банківських гарантій, які не можуть бути відкликани, та відкриття банківських рахунків (депозитів), які концесіонер може передати концеденту у заставу.

В усьому світі існує практика: що чим більше коштів інвестор вкладає у об'єкт, тим менше ставка концесійного платежу, і навпаки, тобто мета концесії збільшити ефективність експлуатації об'єкта завдяки якості активу.

Слід зазначити, що далеко не всі держави зайняли позицію щодо оформлення права власності на побудовані концесіонером об'єкти концесії. Зокрема, концесійне законодавство деяких країн допускає можливість оформлення права приватної власності концесіонера. Усі країни можна поділити на дві групи.

1. Країни, законодавство яких передбачає тимчасове оформлення права власності концесіонера на збудований об'єкт концесії - на термін дії договору, після закінчення якого об'єкти передаються у власність держави (так звані проекти *BOOT (Build - Own - Operate - Transfer)*). Такий механізм служить більш надійною гарантією дотримання права концесіонера на період дії договору, однак на довгострокову перспективу право власності все одно залишається у держави. Подібні концесійні проекти застосовуються в Канаді, Австралії, Новій Зеландії.

2. Країни, законодавство яких допускає остаточне оформлення права власності концесіонера на збудований об'єкт, а за державою лише закріплюється право на отримання певної вигоди від його експлуатації (так звані проекти *BOO (Build - Own - Operate)*). Зазначені правила містяться в законодавстві Нідерландів та Албанії.

У міжнародній практиці склалося чітке розмежування концесійних проектів, які припускають будівництво нових об'єктів «з нуля», і проектів, що ґрунтуються на здійсненні реконструкції / будівництва на базі існуючих державних активів. Для короткого визначення суті зазначених проектів в міжнародній практиці, як правило, використовуються терміни *greenfield*-проекти (будівництво «з нуля») і *brownfield*-проекти (будівництво на базі існуючих об'єктів). При цьому підходи до розрахунку платежів по кожному з вищевказаних проектів принципово відрізняються.

Оскільки за своєю правовою природою *brownfield*-проекти схожі з проектами оренди державних активів, міжнародна практика допускає розрахунок концесійних платежів у рамках таких проектів за аналогією з орендними платежами - на базі вартості існуючих державних активів, що передаються в концесію (так, як це відбувається в Україні).

Однак платежі по портовим *greenfield*-проектам (зважаючи на їх специфіку) розраховуються за кордоном за принципово іншим підходом, що припускає поділ концесійних платежів на наступні складові:

1) *фіксовані регулярні платежі* за використання державної території (наприклад, причалу), переданої для цілей реалізації концесійного проекту (за аналогією з орендою землі) (можуть встановлюватися або у фіксованому розмірі, або у відсотковому відношенні до вартості території, виходячи з її площі);

2) *регулярні «гнучкі» платежі* (які іноді називають «*throughput royalty*»), розмір яких розраховується, виходячи з показників вантажообігу збудованого об'єкта концесії в тоннах або в TEU.

Таким чином, розрахунок суми концесійних платежів здійснюється не на базі майбутньої вартості збудованого концесіонером об'єкта, а виходячи з площі і вартості наданої у концесію території, а також показників вантажообігу збудованого об'єкта концесії.

Застосування описаного підходу, по-перше, стимулює інвестора до вкладення інвестицій у будівництво об'єкта концесії (оскільки збільшення суми таких інвестицій не буде збільшувати розмір концесійних платежів), а, по-друге, передбачає прозорий і легко контрольований обома сторонами (інвестором і державою) механізм розрахунку концесійних платежів з прив'язкою до об'єктивного показника вантажообігу.

Більш того, подібний підхід є більш ефективним і з точки зору держави, оскільки, з одного боку, інвестор, що вклав значні кошти в будівництво портового об'єкта, буде максимально зацікавлений у збільшенні його вантажообігу, що автоматично буде збільшувати не тільки прибуток інвестора, але і дохід держави від концесійних платежів. З іншого боку, навіть у разі серйозного падіння вантажообігу з об'єктивних причин державі гарантується мінімальний рівень платежів за рахунок фіксованої складової - плати за користування територією, наданої у концесію.

Вважаємо, що адаптація чинного концесійного законодавства України відповідно міжнародного досвіду є необхідною умовою для створення сприятливого інвестиційного клімату в портовій галузі, вигідного та ефективного як для інвесторів, так і для держави.

Список використаних джерел

1. Кому выгодны концессии. - [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.vegalex.ru/analytcs/publications/32207/>.

2. Практика применения концессионных соглашений для развития региональной инфраструктуры России.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://invest32.ru/files/documents/Documents_ASIP/praktika2014.pdf.